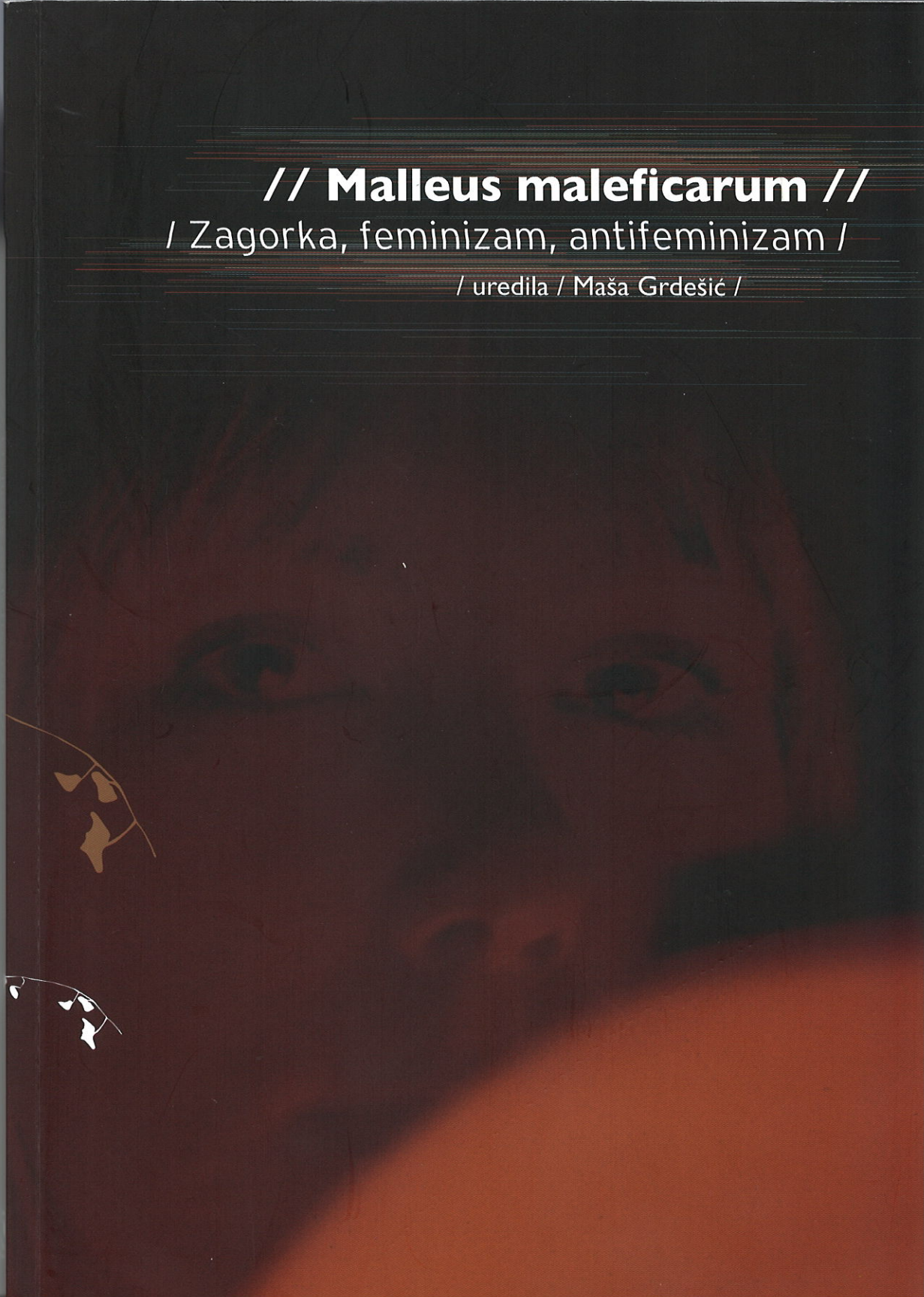

// Malleus maleficarum //
/ Zagorka, feminizam, antifeminizam /

/ uredila / Maša Grdešić /

IZDAVAČ
Centar za ženske studije
Dolac 8, Zagreb
© Sva prava pridržana.

ZA IZDAVAČA:
Rada Borić

UREDNICIA IZDAVAŠTVA:
Sandra Prlenda

LEKTURA:
Patricia Lucija Tomasović i Susan Jakopec

GRAFIČKO OBLIKOVANJE:
Susan Jakopec

DIZAJN NASLOVNICE:
Bachrach/Krištofić

NAKLADA:
400

TISAK I UVEZ:
KB tisak

Studen, 2011.

ISBN: 978-953-6955-37-4

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne
i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 787167.

Nacionalna
zaklada za
razvoj
civilnoga
društva

Tiskanje ove publikacije omogućeno je temeljem financijske potpore Nacionalne zaklade za razvoj civilnoga društva u skladu s Ugovorom 421-02/10-PP-6/23. Mišljenja izražena u ovoj publikaciji su mišljenja autora i ne izražavaju nužno stajalište Nacionalne zaklade za razvoj civilnoga društva.

Nacionalna zaklade za razvoj civilnoga društva
<http://zaklada.civilnodrustvo.hr>

Knjiga je tiskana uz potporu Ministarstva kulture Republike Hrvatske
i Gradskog ureda za obrazovanje, kulturu i šport Grada Zagreba

MALLEUS MALEFICARUM

Zagorka, feminizam, antifeminizam

Radovi sa znanstvenog skupa "Marija Jurić Zagorka
– život, djelo, naslijeđe / Feminizam, antifeminizam, kriza"
održanog 26. i 27. studenog 2010. u Zagrebu
u okviru četvrtih Dana Marije Jurić Zagorke

Uredila:
Maša Grdešić

Zagorka's *Tajna Krvavog*

cross-dressing in Marija Jurić
the assumption that this novel
gender and cross-dressing, the
Marjorie Garber's readings of
the essay is twofold: first, it
narrativists of the novel – Stanka/
a crisis of the categories of
the baron Makar.

Nada Kujundžić

Zagreb

“Zrcalo, zrcalo, prijatelju moj,/Tko je najljepši u zemlji svoj?”: bajka o Snjeguljici kao intertekst Zagorkinih *Plamenih inkvizitora*

Sažetak

Polazeći od općeprihvaćene (ali nedovoljno istražene) pretpostavke o žanrovskoj srodnosti bajke i romanse, u svome ću izlaganju pokušati pokazati kako bajka o Snjeguljici funkcionira kao intertekst Zagorkina romana *Plameni inkvizitori* (točnije, narativnog slijeda izgrađenog oko lika Tajane). Paralelnim iščitavanjem dvaju tekstova istražiti ću koje elemente spomenute bajke preuzima Zagorka te kako ih transformira, modificira i inkorporira u vlastiti narativ. Poblize ću se pozabaviti (ne)podudarnostima na polju sižea, tematsko-motivskih kompleksa te likova.

Uvod

Nakon desetljeća osporavanja i omalovažavanja, lik Marije Jurić Zagorke posljednjih godina proživljava proces rehabilitacije unutar hrvatskoga književnog kanona te reinvenције u svojevrsnu feminističku ikonu. Njezini literarni uradci koji su u vrijeme nastanka sloveli gotovo isključivo kao šund kojime se podilazi "najnižim čitateljskim instinktima" (Nemec, 2004: 651), odnosno kao "inkarnacija Ne-literature i Ne-vrijednosti" (Lasić, 1986: 63), danas su predmet ozbiljnoga književnoznanstvenog zanimanja. Primaran cilj novouspostavljene afirmativne i revizionističke recepcije Zagorkinih djela (Grgić, 2009: 28) jest opovrgnuti njihovo rašireno i odveć pojednostavljeno određenje kao puke zabave za široke čitateljske mase te, inzistiranjem na autoričinu političkom i osobito feminističkom angažmanu, upozoriti na njegov transgresivni i subverzivni potencijal (Jakšić i Oklopčić, 2009: 123). Opisana sudbina Zagorkina stvaralaštva (osobito njezinih povijesnih romansi) funkcionira kao svojevrsna metonimija sudbine žanra romanse, a u određenoj mjeri i trivijalne književnosti uopće. Tradicionalno omljubljen od čitalačke publike, ali prezren od kritike (Regis, 2003: xi), žanr romanse također postupno napušta dodijeljenu mu marginalnu poziciju te postaje predmetom intenzivnoga književnoznanstvenog zanimanja.

Činjenica da Zagorkine povijesne romanse obiluju elementima preuzetim iz bogatog repertoara bajki odavno je prepoznata i priznata. Tako, primjerice, Svjetlana Slapšak opisuje Zagorkina djela kao spoj "robinsonijade, avanture, ljubavnog zapleta, epa, bajke i mita" (2009: 44; moja emfaza), dok Jolán Mann model za lik kralja Matije Korvina u ciklusu romana *Gordana* pronalazi upravo u mađarskim narodnim bajkama¹ (2009). U svom čitanju romana *Republikanci* Alojzija Tvorčić detektira niz referenci na poznate bajke poput onih iz *1001 noći* (2009: 113), a antagonizam između dvaju središnjih ženskih likova opisuje kao "borbu između vještice-Dore i Snjeguljice-Ksenije u poznatoj [...] bajci" (112). Grdešić navodi priču o Pepeljugi kao narativnu osnovicu *Viteza*

¹ Ovdje valja napomenuti kako Mann u svome tekstu pogrešno upotrebljava termin "bajka". Prozni oblici mađarske usmene književnosti koji tematiziraju pustolovine kralja Matije, usprkos možebitnim fantastičnim elementima, utemeljeni su na konkretnim povijesnim zbivanjima. Stvarnosna pozadina vezana za povijesnu ličnost kralja Korvina nužno implicira konkretan prostor i vrijeme, što je u potpunoj suprotnosti sa žanrovskim odrednicama bajke (geografska i temporalna neodređenost). Iako ne mogu to sa sigurnošću ustvrditi, s obzirom na to da nisam dovoljno upoznata s korpusom tekstova koji analizira Mann, pretpostavljam kako je riječ o povijesnim predajama – kraćim proznim oblicima koji u pojedinim aspektima mogu sličiti bajkama (otuda možda i terminološka zbrka), no ponajprije "polaze od nekih stvarnih povijesnih uspomena" (Bošković-Stulli, 1958: 134).

slavonske ravni te analizira različite iz spomenute bajke u vlastiti [2006a: 504] te Zorislav Morov (Pepeljugi"). Oslanjajući se na dosad nepoznate bajke i Zagorkinih djela, u ovom slučaju Snjeguljici i Zagorkinih *Plamen* način realizira te kako funkcionira

Grdešić detektira čak tri pripadajuće im narativne tokove: srećonošu Tajanu (2006b: 700) i mjeri sadržaje elemente bajki,² a pripovjedni tok u središtu kojega jest da je bajku o Snjeguljici (u ovom slučaju) čitati kao intertekst Zagorkinih djela. Ispitivanjem, odnosno komparativnim konkretna mjesta njihovih tematskih područja, pokušati pokazati koje elemente na koji ih način transformira i

Problem s kojim se susrećemo u književnosti jest činjenica da se radi o jedinstvenom, fiksnom i dovoljno ili većeg broja (uglavnom) različitih inačica:

Kad kažemo "Pepeljuga" mislimo na jedinstveni tekst, već na različite inačice koje su rezultat samosažaljenja, tjeskobe i poznata kao *Yeh-hsien*, u mađarskom *Aschenputtel*, u Engleskoj

Jedinstvene, konačne verzije bajke kod proučavanja tog (ili bilo koje) nužno uzeti u obzir što veći broj. U protivnom, istraživač se može pretjerano simplificirati, a zaključaka (Swann Jones, 19

² Npr. narativni tok konstruiran literarni dijalog s bajkama *Razbica* (Perrault, 1982).

³ Sve citate iz izvora koji nisu

slavonske ravni te analizira različite načine na koje Zagorka uklapa motive iz spomenute bajke u vlastiti tekst (Krasanka kao “prava Pepeljuga” [2006a: 504] te Zorislav Morović kao “primjer rodno izokrenute bajke o Pepeljugi”). Oslanjajući se na dosadašnja istraživanja tekstualnih prepletanja bajki i Zagorkinih djela, u ovome ću radu paralelnim iščitavanjem bajke o Snjeguljici i Zagorkinih *Plamenih inkvizitora* pokušati prikazati na koji se način realizira te kako funkcionira spomenuta intertekstualna spona.

Grdešić detektira čak tri junakinje romana *Plameni inkvizitori* te pripadajuće im narativne tokove: kneginjicu Dorju, banovicu Mirenu i srećonošu Tajanu (2006b: 700). Iako sva tri zapleta u manjoj ili većoj mjeri sadrže elemente bajki,² za potrebe ovog rada usredotočit ću se na pripovjedni tok u središtu kojeg je lik Tajane. Moja temeljna pretpostavka jest da je bajku o Snjeguljici (u njenim mnogobrojnim inačicama) moguće čitati kao intertekst Zagorkina romana; cilj mi je stoga paralelnim iščitavanjem, odnosno komparacijom navedenih tekstova, izdvojiti konkretna mjesta njihovih tematskih, motivskih i sižejnih dodira. Također ću pokušati pokazati koje elemente popularne bajke preuzima Zagorka te na koji ih način transformira i inkorporira u vlastiti narativ.

Problem s kojim se susreću proučavatelji bilo kojeg oblika usmene književnosti jest činjenica da nijedan (uvjetno rečeno) “tekst” ne egzistira u jedinstvenom, fiksnom i do kraja definiranom obliku, već u vidu manjeg ili većeg broja (uglavnom) raznolikih i (uglavnom) kulturnospecifičnih inačica:

Kad kažemo “Pepeljuga”, taj se naziv ne odnosi na jedan jedinstveni tekst, već na čitav niz priča o progonjenoj junakinji koja na nedaće koje su je snašle odgovara prkosom, lukavstvom, samosažaljenjem, tjeskobom ili tugom. Ta je junakinja u Kini poznata kao *Yeh-hsien*, u Italiji kao *Cendrillon*, u Njemačkoj kao *Aschenputtel*, u Engleskoj kao *Catskin*. (Tatar, 1999: ix³)

Jedinstvene, konačne verzije bajki ne postoje (Tatar, 2003: 44), stoga je kod proučavanja tog (ili bilo kojeg drugog) oblika usmene književnosti nužno uzeti u obzir što veći broj različitih varijanti pojedinog teksta. U protivnom, istraživač se dovodi u opasnost donošenja jednostranih, pretjerano simplificiranih, a nerijetko i sasvim pogrešnih i neodrživih zaključaka (Swann Jones, 1990: 37). U opsežnoj studiji različitih motiva i

² Npr. narativni tok konstruiran oko lika kneginjice Dorje moguće je čitati kao literarni dijalog s bajkama *Razbojnik mladoženja* (Grimm, 2009) te *Ljepotica i zvijer* (Perrault, 1982).

³ Sve citate iz izvora koji nisu dostupni u hrvatskom prijevodu prevela sam sama.

narativnih elemenata *Snjeguljice*, Swann Jones ističe kako je riječ o jednoj od najpopularnijih i globalno najrasprostranjenijih bajki, poznatoj u više od četiri stotine različitih inačica (14). Najpoznatija (uglavnom zahvaljujući golemoj popularnosti animirane verzije Walta Disneya)⁴ među njima jest svakako ona koju su zabilježila i u svoje *Sabrane bajke i priče (Kinder- und Hausmärchen*, 1812. i 1815.) uključila braća Grimm. Polazeći od pretpostavke da je s tom varijantom bila upoznata i Zagorka, u svojoj ću se analizi u prvom redu oslanjati upravo na tekst braće Grimm, no namjera mi je služiti se i drugim dostupnim mi inačicama *Snjeguljice*⁵ kako bih provjerila, potvrdila ili dodatno elaborirala vlastita razmatranja i zaključke.

"I živjeli su sretno do kraja života": bajka kao romansa i romansa kao bajka

Sličnost romanse i bajke gotovo da je neupitna: eskapistički potencijal, odmak od (uvjetno rečeno) stvarnog svijeta čitatelja te poslovičan sretan kraj obilježja su zajednička objema žanrovima. Frye, primjerice, uspoređuje tzv. naivnu romansu (*naive romance*) sa zbirkom bajki i priča braće Grimm (1976: 3), dok se Janice Radway u vlastitoj strukturalističkoj analizi žanra romanse oslanja na Proppovu *Morfologiju bajke*.⁶ Osim toga, Radway navodi kako i same njezine ispitanice "ljubiće" koje čitaju opisuju kao bajke i fantazije (1991: 109). Iako se veza između dvaju žanrova u pravilu ne dovodi u pitanje, ipak je riječ o vezi koja se u prvom redu prepoznaje na intuitivnoj razini te su je stoga književnoteorijska istraživanja mahom zaobilazila (Lee, 2008: 53). Stoga smatram potrebnim u ovom (još uvijek uvodnom) dijelu teksta barem se nakratko pozabaviti tim pitanjem. Nastojat ću, dakle, izdvojiti nekoliko najznačajnijih i, recimo to tako, najevidentnijih zajedničkih obilježja bajke i romanse.

Narativnu okosnicu romanse, tvrdi Kolanović, tvori dijalektički sukob između junaka i njegova protivnika; ostali se likovi, pak, grupiraju ovisno

⁴ *Snow White and the Seven Dwarfs*. 1937. Red. David Hand. Uloge: Adriana Caselotti, Pinto Colvig, Eddie Collins, Moroni Olsen, Lucille La Verne.

⁵ Osim tekstovima *Snjeguljice* iz zbirke braće Grimm (2009) i Andrewa Langa (2006), pri izradi ovog rada koristila sam se inačicama koje u svojoj studiji opisuje Swann Jones (1990), tekstovima preuzetima s web-stranice www.surlalune.com te varijantama koje su u obliku komentara i dodataka svojoj zbirki zabilježila braća Grimm (Rölleke, 2007).

⁶ Na temelju popisa omiljenih romansi koji sastavljaju njezine ispitanice, Radway odabire dvadeset egzemplarnih tekstova. Po uzoru na model narativnih funkcija kakav je u *Morfologiji* bajke ponudio Propp (1982), Radway iščitavanjem odabranih romansi izdvaja trinaest narativnih instanci (funkcija) koje sačinjavaju pripovjednu osnovicu žanra (usp. Radway, 1991: 120).

o tome pomažu li junaku ili g ima njihovu polarizaciju, odn karakterizaciju (2006: 459).

Po istom je principu mog posljedično, smatra Lüthi, lišen 14). Karakteristična plošnost lil govori kao o tipovima – riječ je (72). Prema Nemecu, isto je m

Likovi su plošno atribuir zadanim karakternim osc psiholoških nijansi. Oni za u priči, a njoj su pak pod se i radnja – uvijek podvr putanju dobra i zla, na stal i bijelih figura, baš kao u prevladava načelo kontra

Nedostatkom psihološke važnost koja se u obama žanr koja krase junakinje bajki re vrijedi i za romansu, osobito da nije uspjela pronaći "niti [ružna, neugledna ili čak prosj Harlequin ponekad se pojavlj i one su [...] barem privlačne"

Prema Solaru, radnja bajke glavnog lika od kuće, nastavlja brojne prepreke uz pomoć ra štete ili povratkom kući, u sv zlim" (2006: 33). Ovaj tip str (2008: 57) čiji osnovni zaplet, i nezgodama središnje junakin se nalazi (napuštanje doma, od u obliku (obećanja) braka s a 134). Nadalje, oba su žanra p teže reduciranju ili čak elimin elemenata", tj. takvih narati razvoju radnje (opisi, digresije

⁷ Dok u bajkama u središtu n junake i junakinje, radnja u roman

e kako je riječ o jednoj bajki, poznatoj u više (uglavnom zahvaljujući neya)⁴ među njima jest *bajke i priče* (Kinder- a Grimm. Polazeći od i Zagorka, u svojoj ću će Grimm, no namjera *Sneguljice*⁵ kako bih azmatranja i zaključke.

romansa i romansa

skapistički potencijal, ja te poslovičan sretan primjerice, uspoređuje ki i priča braće Grimm alističkoj analizi žanra ⁶ Osim toga, Radway oje čitaju opisuju kao vaju žanrova u pravilu rvom redu prepoznaje ca istraživanja mahom im u ovom (još uvijek abaviti tim pitanjem. jih i, recimo to tako, e. vori dijalektički sukob pak, grupiraju ovisno

id Hand. Uloge: Adriana e La Verne.

(2009) i Andrewa Langa je u svojoj studiji opisuje ce www.surlalune.com te ci zabilježila braća Grimm

jezine ispitanice, Radway narativnih funkcija kakav anjem odabranih romansi tju pripovjednu osnovicu

o tome pomažu li junaku ili ga ugrožavaju, što kao izravnu posljedicu ima njihovu polarizaciju, odnosno moralno simplificiranu, crno-bijelu karakterizaciju (2006: 459).

Po istom je principu moguće razvrstati i likove u bajkama, koji su posljedično, smatra Lüthi, lišeni bilo kakve psihološke razrađenosti (1986: 14). Karakteristična plošnost likova u bajkama onemogućava da se o njima govori kao o tipovima – riječ je, tvrdi Lüthi, tek o figurama u službi radnje (72). Prema Nemecu, isto je moguće ustvrditi i za žanr romanse:

Likovi su plošno atribuirani i strogo polarizirani, s unaprijed zadanim karakternim osobinama: ili su dobri ili zli, dakle bez psiholoških nijansi. Oni zapravo obavljaju samo određene funkcije u priči, a njoj su pak podređeni svi elementi strukture. [...] Tako se i radnja – uvijek podvrgnuta zakonima akcije – u biti svodi na putanju dobra i zla, na stalnu borbu antagonističkih parova, crnih i bijelih figura, baš kao u šahu. [...] U opisima i karakterizaciji prevladava načelo kontrasta [...]. (2004: 659–660)

Nedostatkom psihološke produbljenosti donekle se može objasniti važnost koja se u obama žanrovima poklanja vanjskom izgledu. Ljepota koja krase junakinje bajki redovito se izražava u superlativima; isto vrijedi i za romansu, osobito ako je vjerovati Janice Radway koja tvrdi da nije uspjela pronaći “niti [...] jednu romansu u kojoj bi junakinja bila ružna, neugledna ili čak prosječnog izgleda. U romanima izdavačke kuće Harlequin ponekad se pojavljuju junakinje koje nisu zanosne ljepotice ali i one su [...] barem privlačne” (1991: 254).

Prema Solaru, radnja bajke počinje “nanošenjem neke štete ili odlaskom glavnog lika od kuće, nastavlja se događajima u kojima glavni lik svladava brojne prepreke uz pomoć različitih pomagača, a završava ispravljanjem štete ili povratkom kući, u svakom slučaju sretno, pobjedom dobra nad zlim” (2006: 33). Ovaj tip strukture, tvrdi Lee, preuzima i žanr romanse (2008: 57) čiji osnovni zaplet, pojednostavljeno rečeno, počiva na zgodama i nezgodama središnje junakinje,⁷ od narušavanja inicijalne situacije u kojoj se nalazi (napuštanje doma, odvajanje od obitelji i sl.) do sretnog završetka u obliku (obećanja) braka s adekvatnim partnerom (usp. Radway, 1991: 134). Nadalje, oba su žanra ponajprije orijentirana na radnju te kao takvi teže reduciranju ili čak eliminaciji bilo kakvih (uvjetno rečeno) “suvišnih elemenata”, tj. takvih narativnih elemenata koji izravno ne pridonose razvoju radnje (opisi, digresije, umetnute epizode i sl.). Direktno posljedice

⁷ Dok u bajkama u središtu narativnog interesa u podjednakoj mjeri nalazimo i junake i junakinje, radnja u romanu nužno je orijentirana na ženski lik.

takvih pripovjednih težnji vidljive su na stilističkom i lingvističkom planu, pa tako jezik bajke karakterizira jednostavnost izraza, sklonost ponavljanjima i formulama ("Bio jednom", "Nekoć davno", "Živjeli su sretno do kraja života" i sl.): "Bajke iznose samo čistu radnju te zaziru od bilo kakvih dodatnih opisa" (Lüthi, 1986: 38). Sukladno tome, primjećuje Radway, i romansa preferira simplificiran vokabular i sintaktičke strukture, teži ponavljanju pojedinih riječi i izraza te uporabi formulaičnih izraza (1991: 189, 191, 195).

Opis žanra romanse koji možda najviše priziva asocijaciju s bajkama jest onaj koji u svojoj *Anatomiji kritike* iznosi Northrop Frye. Prema Fryeu, "[r]omansa je od svih književnih oblika najbliža snu o ispunjenju želja" (2000: 212). Spomenuto ispunjenje želja najčešće se manifestira u obliku poslovičnoga sretnoga kraja koji je romantični *must have* (Kolanović, 2008: 213) romanse, odnosno neizbježni *happily ever after* kad su posrijedi bajke. Narativno obećanje sretnog života glavnih junaka upućuje na eskapistički potencijal spomenutih žanrova; štoviše, tajna njihove goleme popularnosti među čitateljskom publikom, smatra Bottigheimer, leži upravo u tome što inkorporiraju privatne težnje i maštarije čitatelja o ekonomskom i društvenom usponu, sreći i boljem životu općenito (2009: 13). Ukratko, i bajka i romansa ispunjavaju jednake potrebe publike, otvaraju prostor za sličnu vrstu čitateljske projekcije te uprizoruju identične kolektivne fantazije (Lee, 2008: 62).

Zagorkini tekstovi u potpunosti podržavaju tezu o žanrovskoj srodnosti bajke i romanse. *Kći Lotrščaka* i *Vitez slavonske ravni*, primjerice, u cijelosti funkcioniraju kao reinkripcije poznatih bajki (*Matovilka* i *Pepeljuga*), no manje ili više eksplicitne reference na bajke zamjetne su u svim njezinim romanima: Crveni dvorac grofice Ratkay (*Kontesa Nera*) moguće je čitati kao aluziju na *Uspavanu ljepoticu*, dok imena poput Palčić (*Kontesa Nera*), Ivica i Marica (*Buntovnik na prijestolju*) ili (baba) Jaga (*Kneginja iz Petrinjske ulice*) jasno upućuju na vlastite literarne prethodnike. Iznimna ljepota glavnih junakinja često se naglašava usporedbama s kraljevnama. Poput junakinja bajki, i one u Zagorkinim tekstovima prilično su rudimentarno opisane: u pravilu je riječ o visokim, stasitim djevojkama crne ili plave kose.⁸ Valja istaknuti i nezaobilazan sretan kraj koji nužno uključuje zaruke/brak te (izuzev roman *Jadranka*) društveni uspon junakinje, kao i

⁸ Iako u pravilu uskraćuje detaljnije podatke o izgledu junakinja svojih romana, Zagorka rijetko propušta istaknuti boju njihove kose. Glavna junakinja *Kćeri Lotrščaka* tako je "zlatokos[a] Manduš[a]" (Jurić Zagorka, 2006c: 420), kontesa Nera poznata je po svojim neobičnim "gusti[m] pramenovi[ma] čudne pepeljaste boje" (2004a: 29), dok se baronesa Hela u *Vitezu slavonske ravni* najčešće opisuje kao "[l]ijepa plavuša" (2006g: 8; sve emfaze su moje).

sklonost uporabi "bajkovitih" brojeva. Još jedno zapažanje koje dodatno potvrđuje ovaj rad. Naime, u svim Zagorkinim romanima ime samo jedne bajkovite junakinje koje nadvrtlar Körbler nadijeva stakleniku, dok se za lijepu kćer koja se na kraju da "izgleda poput Snjeguljice" (Jurić Zagorka, 2006g: 195).

Progonjena kraljevna i ljubav u plamenu Plamenim inkvizitorima

1. Tajčica i mala Snjeguljica

Kad je riječ o mogućim sličnostima između *inkvizitorima* i onaj Snjeguljice (ako ne i najjednostavnijim) kraljevnama, onih vezanih uz fizički izgled. Njihove osobine vezanih uz pojavnost junakinja, kao što je istovjetno: i Snjeguljica i Tajčica, doznajemo još i to da ima crne oči, što je ono na čemu se u toku naracije najčešće neusporediva ljepota junakinja (kao što je njihovih nevolja). Brojne inačice dobri ili društvenog podrijetla junakinje, bez iznimke riječ je o djevi nesvojenoj, "poput božice" (ibid.) i lijepoj djevojci keltskoj verziji bajke kraljevićevih najljepšu djevojku koju je ikad vidio, u posljednjem, upravo je izuzetna ljepota koja od smrti: u inačici braće Grimma, u naredbu kad opazi kako je Snjeguljica, u verziji kraljević ne može pokopati tajnu odaju kako bi i dalje mogla biti ljepota (*Gold Tree and Silver Tree*) i tajanstvene ljepote" (Jurić Zagorka, 2006g: 195).

⁹ Navest ću nekoliko primjera iz romanima: tamničar Andraš u *Jadranci* tražu tri mjeseca (*Jadranka*); u *Valpurgiji* krenula u borbu protiv trojice slavnih junaka Marija Terezija zahtijeva ujedinjenje tamnice u *Buntovniku na prijestolju* govori o postanku grada sa sedam

sklonost uporabi "bajkovitih" brojeva tri i sedam.⁹ U vezi s time iznijela bih još jedno zapažanje koje dodatno dobiva na važnosti upravo u kontekstu ovog rada. Naime, u svim Zagorkinim romanima izrijeком se spominje ime samo jedne bajkovite junakinje – Snjeguljice. U *Jadranci* to je ime koje nadvrtlar Körbler nadijeva najomiljenijoj i najljepšoj ruži u svome stakleniku, dok se za lijepu kći sunca Zdenčaja u *Republikancima* navodi da "izgleda poput Snjeguljice" (Jurić Zagorka, 2006d: 788).

Progonjena kraljevna i ljubomorna kraljica: likovi u *Snjeguljici* i *Plamenim inkvizitorima*

1. Tajčica i mala Snjeguljica

Kad je riječ o mogućim sličnostima koje povezuju lik Tajane u *Plamenim inkvizitorima* i onaj Snjeguljice u istoimenoj bajci, čini mi se najlogičnijim (ako ne i najjednostavnijim) krenuti od najevidentnijih podudarnosti – onih vezanih uz fizički izgled. Ni bajka ni roman ne nude mnogo podataka vezanih uz pojavnost junakinja, no ono što se ipak daje iščitati gotovo je istovjetno: i Snjeguljica i Tajana blijede su crnokose ljepotice. O Tajani doznajemo još i to da ima crne oči te da je vitka i skladno građena. No ono na čemu se u toku naracije najviše inzistira jest upravo izuzetna i neusporediva ljepota junakinja (koja će, u konačnici, postati izvorom svih njihovih nevolja). Brojne inačice bajke o Snjeguljici razilaze se po pitanjima dobi ili društvenog podrijetla junakinje, ali ne i kad je riječ o njezinu izgledu: bez iznimke riječ je o djevi nsvakidašnje ljepote (*The Young Slave*), krasnoj "poput božice" (ibid.) i lijepoj "kao vedar dan" (Grimm, 2009: 270). U keltskoj verziji bajke kraljevičeva majka opisuje sinovljevu odabranicu kao najljepšu djevojku koju je ikada vidjela (*Gold Tree and Silver Tree*). Na poslijetku, upravo je izuzetna ljepota ono što junakinju u više navrata spašava od smrti: u inačici braće Grimm lovac se odlučuje oglušiti na kraljičinu naredbu kad opazi kako je Snjeguljica lijepa, dok u već spomenutoj keltskoj verziji kraljevič ne može pokopati naizgled mrtvu junakinju, već je zaključa u tajnu odaju kako bi i dalje mogao uživati u pogledu na njezinu izvanrednu ljepotu (*Gold Tree and Silver Tree*). "Crnooka bljedolika djevojka, čudne tajanstvene ljepote" (Jurić Zagorka, 2006d: 7) Tajana (u skladu sa svojim

⁹ Navest ću nekoliko primjera uporabe "bajkovitih" brojeva u Zagorkinim romanima: tamničar Andraš u *Jadranci* ima sedmero djece, zaruke Jadranke i Vjerana traju tri mjeseca (*Jadranka*); u Valpovu su tri ljepotice, tri su prijatelja sklopila savez i krenula u borbu protiv trojice slavonskih razbojnika (Ječmenica, Varnica, Kosić), kraljica Marija Terezija zahtijeva ujedinjenje triju varoši (*Vitez slavonske ravni*); do samostanske tamnice u *Buntovniku na prijestolju* vodi sedam stuba; legenda o zlatokosoj Manduši govori o postanku grada sa sedam tornjeva (*Kći Lotrščaka*) itd.

imenom) posjeduje "tajanstveno" lice (2006e: 69), obasjano "zagonetnom ljepotom" (2006d: 200). Čak i u trošnoj haljini ona nalikuje na "kakv[u] čarobn[u] kraljic[u]" (27), dok peharnik Geza i sam kralj Stjepan zadivljeno primjećuju da izgleda "[p]oput kraljevine. – Samo joj kruna nedostaje do kraljevskog dostojanstva [...]" (391). Kraljevske asocijacije koje izaziva pogled na Tajanu imaju višestruku funkciju u kontekstu romana: s jedne strane anticipiraju razrješivanje misterija junakinjina plemenitog podrijetla, no također upućuju na bajku kao žanrovsko i narativno-strukturalno rodno mjesto romanse (junakinje bajki nužno su lijepe, a nerijetko i kraljevine, što donekle opravdava umetanje znaka jednakosti između pojmova "ljepota" i "kraljevna").¹⁰

Općeprihvaćena vjera u njezine navodne nadnaravne sposobnosti prizivanja sreće daje Tajaninu liku auru fantastike te dodatno sugerira vezu s bajkom kao žanrom u kojem su fantastični elementi *sine qua non*. Čudesno koje nikoga ne čudi kao temeljna žanrovska odrednica bajke (usp. Solar, 2001: 213) u *Plamenim se inkvizitorima* manifestira kroz pučko praznovjerje, odnosno tendenciju pripisivanja svih iole neobičnijih pojava djelovanju nadnaravnih sila. Kao što u bajkama pojava vještica, patuljaka ili divova ne izaziva ni strah ni nevjericu, tako ni u *Plamenim inkvizitorima* nema mjesta sumnji u mogućnost postojanja fantastičnih sposobnosti kao što je proizvoljno prizivanje ili uskraćivanje sreće. Puk koji je čvrsto uvjeren u postojanje vještica i psolikih demona što opsjedaju Popov toranj ni u jednom trenutku ne dovodi u pitanje Tajanin status srećonoše, to više što je on na očigled svih "potvrđen" trijumfom viteza Sokola na turniru. Tajana tako slovi kao "čarobnica" (Jurić Zagorka, 2006d: 128), a pučani i dvorjani među sobom zadivljeno "šapću o njezinim čarobnim moćima" (409).

U opisima Tajanina fizičkog izgleda moguće je izdvojiti tri stalne metafore, odnosno tri elementa s kojima se junakinjin izgled najčešće komparira: prirodu (poglavito cvijeće), snježne pahulje i mramorni kip. Držim kako je sva tri poredbena momenta moguće povezati sa *Snjeguljicom*.

¹⁰ U kolikoj mjeri bajke oblikuju popularnu percepciju ženskih članova kraljevske obitelji, točnije njihova fizičkog izgleda, odlično ilustriraju likovi bavarskih poslanika u Zagorkinu romanu *Dvorska kamarila* (šesti svezak *Gričke vještice*). Njihov je zadatak pronaći i osloboditi bavarsku princezu, suprugu Josipa II. za koju se pretpostavlja da je zatočena u kakvoj kuli ili zamku. Činjenica da objekt svoje potrage zapravo nikada nisu vidjeli, ne zabrinjava ih odviše – sama činjenica da je riječ o princezi, uvjereni su, ne ostavlja mnogo prostora spekulacijama o njezinu izgledu: "Što mislite? Princeza? Kako princeza ne bi bila lijepa. Sve su bavarske princeze lijepe: krv i mlijeko. [...] Sve su princeze plave, zlatokose, ako su dobre." (Jurić Zagorka, 2004b: 193); "Znate kakva je princeza! Lijepa kao anđeo, plave su joj kose do poda, oči tamne, lice: krv i mlijeko, a vitka, visoka, nema joj ravne!" (270); "Kako princeza može biti ružna. Sve su princeze lijepe, a bavarska je najljepša od svih!" (361)

Tajanino tijelo Dorja uspor (Zagorka, 2006d: 119), nje (2006e: 135), "[s]va je bijela na "dva jezera u mraku" (ibid.) junakinje i prirode jedno je ako je dobra, suosjećajna i životinja (npr. golubovi u *Pe vjetra* (npr. *Guščarica*). Potvrđuju spomenutu tezu: sfera ljudskog), ljupka kra u šumi (priroda). Nadalje, tako, primjerice, u katalons djevojku i pokazuje joj put d 1990: 50). U talijanskoj va na leđima orla (*The Crysta Snjeguljice* posjećuju tri ptic

Snjeguljičina majka koj bi bila crna kao ebanovina bljedoća Tajaninih obraza i junakinje i spomenute poja pahuljice" (Jurić Zagorka, 2 pahuljica na dahu vjetra" (6 Tajana podsjeća na umjetni (26), a njezino tijelo "kao c Slika "mramornog kipa" objekta kojemu se može sar u staklenom lijesu. U snu "neživo umjetničko djelo b 40), postavljeno u zaštitnu (Tatar, 2004: 254).

Iako se danas (uglavno lik Snjeguljice uglavnom zrelosti, istina je kako je po braća Grimm tek sedam g nezrela prepubertetska dje fizički odrasla osoba, Taja tu je njezina nesamostalno kad je riječ o trasiranju vl i njezinoj sudbini uglavno Sokol, Dragoša, kralj Stje kao dijete, ostali likovi o Sokol naziva je nesretnim

obasjano "zagonetnom
na nalikuje na "kakv[u]
kralj Stjepan zadivljeno
joj kruna nedostaje do
asocijacije koje izaziva
tekstu romana: s jedne
a plemenitog podrijetla,
vno-strukturalno rodno
nerijetko i kraljevine, što
među pojmova "ljepota"

adnaravne sposobnosti
te te dodatno sugerira
elementi *sine qua non*.
ta odrednica bajke (usp.
manifestira kroz pučko
iole neobičnijih pojava
javanja vještica, patuljaka
plamenim inkvizitorima
tičnih sposobnosti kao
ak koji je čvrsto uvjeren
laju Popov toranj ni u
srećonoše, to više što je
kola na turniru. Tajana
28), a pučani i dvorjani
n moćima" (409).

je izdvojiti tri stalne
kinjin izgled najčešće
hulje i mramorni kip.
ovezati sa *Snjeguljicom*.

ženjskih članova kraljevske
likovi bavarskih poslanika
vještice). Njihov je zadatak
a koju se pretpostavlja da
je potrage zapravo nikada
ječ o princezi, uvjereni su,
u: "Što mislite? Princeza?
e: krv i mlijeko. [...] Sve su
4b: 193); "Znate kakva je
mne, lice: krv i mlijeko, a
biti ružna. Sve su princeze

Tajanino tijelo Dorja uspoređuje s "pupolj[em] plemenite ruže" (Jurić Zagorka, 2006d: 119), njezina je "[m]ladahna pojava [...] kao cvijet" (2006e: 135), "[s]va je bijela poput liljana" (69), a njezine oči podsjećaju na "dva jezera u mraku" (ibid.; sve su emfaze moje). Snažna povezanost junakinje i prirode jedno je od stalnih mjesta bajki, pa tako junakinja, ako je dobra, suosjećajna i radišna uvijek može računati na asistenciju životinja (npr. golubovi u *Pepeljugi*), nešto rjeđe biljaka, nebeskih tijela ili vjetrova (npr. *Guščarica*). Pogled na neke od inačica *Snjeguljice* dodatno potvrđuju spomenutu tezu: protjerana iz kraljevskog dvorca (civilizacija, sfera ljudskog), ljupka kraljevna sigurnost i zaštitu pronalazi upravo u šumi (priroda). Nadalje, u pomoć joj nerijetko priskaču životinje, pa tako, primjerice, u katalonskoj inačici ptica spašava izgublenu i promrzlu djevojku i pokazuje joj put do kuće trinaestorice divova (usp. Swann Jones, 1990: 50). U talijanskoj varijanti junakinja bježi iz dvorca zle maćehe na leđima orla (*The Crystal Casket*), dok kod braće Grimm lijes usnule Snjeguljice posjećuju tri ptice: sova, gavran i golubica.

Snjeguljičina majka koja veze kraj prozora priželjkuje djevojčicu koja bi bila crna kao ebanovina, crvena kao krv i bijela kao snijeg. Iako se bljedoća Tajaninih obraza ne pripisuje snijegu, tekst ipak sugerira vezu junakinje i spomenute pojave; Tajana se, naime, kreće lagano "[p]oput pahuljice" (Jurić Zagorka, 2006d: 416), njezino je tijelo "nježno – tanana pahuljica na dahu vjetra" (660; sve emfaze su moje). Nadalje, u svojoj ljepoti Tajana podsjeća na umjetničko djelo, ona je "nalik na kip od bjelokosti" (26), a njezino tijelo "kao da je isklesano najplemenitijom rukom" (400). Slika "mramornog kipa" (514), prekrasnog ali nepomičnog estetskog objekta kojemu se može samo diviti izdaleka, asocira na prizor Snjeguljice u staklenom lijesu. U snu koji podsjeća na smrt, i ona je pretvorena u "neživo umjetničko djelo bezvremenske ljepote" (Gilbert i Gubar, 2000: 40), postavljeno u zaštitnu vitrinu (stakleni lijes) i izloženo pogledima (Tatar, 2004: 254).

Iako se danas (uglavnom zbog utjecaja Disneyjeva animiranog filma) lik Snjeguljice uglavnom percipira i prikazuje kao djevojku na pragu zrelosti, istina je kako je popularnoj junakinji u inačici bajke koju potpisuju braća Grimm tek sedam godina. Daleko od propupale djevojke, ona je nezrela pretpubertetska djevojčica na pragu psihoseksualnog razvoja. Iako fizički odrasla osoba, Tajana je u mnogočemu još dijete. U prvom redu tu je njezina nesamostalnost u donošenju odluka te ovisnost o drugima kad je riječ o trasiranju vlastitoga životnog puta; drugim riječima, o njoj i njezinoj sudbini uglavnom se brinu/odlučuju drugi likovi (Dorja, vitez Sokol, Dragoša, kralj Stjepan, Elizabeta). Osim što je redovito tretiraju kao dijete, ostali likovi o Tajani nerijetko i govore kao o djetetu: vitez Sokol naziva je nesretnim djetetom (Jurić Zagorka, 2006e:150), Dorja

gleda u njezino "djetinjasto lice" (235) i govori joj da je "pravo dijete", dok je pustinjač Dragoša privija k sebi "kao majka dijete" (279). Sraz njezina (odraslog) fizičkog izgleda i (djetinje) psihe možda je najevidentniji u prizoru u kojemu se navode posljedice koja Tajanina tuga (freudovskim rječnikom rečeno, melankolija) ima po njezin izgled:

Tajanino lice, naprotiv, gotovo je prozirno. Tijelo joj je propalo. Mladahna pojava čini se kao cvijet kojemu nedostaje zraka, sunca i svjetlosti. Tiha, uvučena u sebe, gotovo iščezava u haljini ružičaste tkanine. Izgleda kao dijete kojemu su odjenuli haljinu odrasle djevojke. (Jurić Zagorka, 2006e: 135; moja emfaza)

U slučaju Snjeguljice situacija je upravo obrnuta: iako fizički još uvijek dijete, pred nju se postavljaju zahtjevi i odgovornosti u pravilu rezervirani za odrasle osobe (vođenje kućanstva, brak, upravljanje kraljevstvom). Na poslijetku, infantilnost (metaforička ili doslovna) dvaju junakinja dodatno se naglašava njihovim imenima, odnosno nadimcima. Naime, njemački naziv bajke (*Schneewittchen*) sastoji se od deminutivnog oblika junakinjina imena (doslovno: "mala Snjeguljica"). "Tajčica", nadimak koji svojoj štićenici nadijeva vitez Sokol također je deminutiv njezina imena.

Od triju junakinja *Plamenih inkvizitora* upravo se Tajana najviše približava modelu junakinje iz bajke. Slijedeći tipičan *rags-to-riches* obrazac,¹¹ njezin lik prolazi najtipičniju bajkovitu transformaciju, onu koja započinje siromaštvom, izolacijom i društvenom marginalizacijom (krvnikova kći, isključena iz društva, denuncirana od oca), a završava materijalnom sigurnošću i usponom na društvenoj ljestvici (brak s Ivanom Okićkim). "[N]ajveć[a] sirot[a] pod ovim suncem, krvnikov[a] kćer [...]" (Jurić Zagorka, 2006d: 293), zahvaljujući vjerovanju u njezine magične sposobnosti dospijeva na dvor, gdje rapidno napreduje od služavke preko kraljičine dvorjanke do plemkinje pa čak i kraljevne te postaje suprugom i majkom. Osim toga, znakovito je kako je upravo Tajani dano da izgovori riječi koje na elegantan način sažimaju temeljnu (ideološku) premisu bajke: "Ako prosjak ima sreću, može i na prijestolje" (108).

2. Zla (po)majka i tajna vječne mladosti

Jedna od prvih informacija koje dobivamo o kraljici Elizabeti u *Plamenim inkvizitorima* odnosi se na njezin fizički izgled. Na pitanje o tome znade

li što god o znamenitoj vladarici očekuje, vitez Sokol odgovara: "Kad Snjeguljičin otac na dvorstvu čuje tu riječ o lijepoj ženi (Grimmovi pridaju pretjeranu pozornost da ništa drugo i nije na planu simboličkoga kapitala i moći), u *Plamenim inkvizitorima* i Snjeguljici te neprestano traže potvrdu. Snjeguljici Andrewa Langa nipošto ne trpi "suparnike" i bajke čak nosi naslov *Tašta*. Kraljica neprestano iziskuje od Grimma ona se obraća čarobnom zapitkuje Sunce i Mjesec i usporediti s njome (usp. Swaen) za sugovornike odabire svoje vlastite ljepote i njena djevojke. Elizabeta se u svakoj prilici. Nasuprot prilično škrtim otkrivanjima samo boju njezinih očiju i kraljeva (Jurić Zagorka, 2006d: 69) Tašta žena koja uživa biti pobijedi svoje ljepote" (91) skupocjenim nakitom kako izmamila uzdahe – riječu,

Ali kraljičina pojava... sebe. Raskošna ljepota dragoga kamenja što mnogostruko s obih... Haljina od venecijanskih grba – s jedne strane iz lavovima. Rukavi su u spušta se teški nakit u ruku bijela koprena priljubljuje izazovno i

Odnos sa zrcalom (stoga momentom u karakterizaciji ritualno ponavlja pitanje o odgovor kojemu je zadaća (izravno ili neizravno) w

¹¹ Tzv. *rags-to-riches* bajke, odnosno bajke o usponu, Bottigheimer definira kao tip narativa što prikazuje uspon siromašnog i društveno marginaliziranog protagonista/kinje, koji/a uz pomoć magične intervencije drastično popravlja vlastiti socijalno-ekonomski status (2009: 11–13).

oj da je “pravo dijete”,
jka dijete” (279). Sraz
možda je najevidentniji
nina tuga (freudovskim
ed:

elo joj je propalo.
nedostaje zraka,
iščezava u haljini
u odjenuli haljinu
; moja emfaza)

a: iako fizički još uvijek
sti u pravilu rezervirani
janje kraljevstvom). Na
vaju junakinja dodatno
tima. Naime, njemački
vnog oblika junakinjina
, nadimak koji svojoj
njezina imena.

ravo se Tajana najviše
tipičan *rags-to-riches*
u transformaciju, onu
nom marginalizacijom
ia od oca), a završava
ljestvici (brak s Ivanom
krvnikov[a] kćer [...])
nju u njezine magične
duje od služavke preko
e te postaje suprugom i
Tajani dano da izgovori
ološku) premisu bajke:
)

i Elizabeti u *Plamenim*
a pitanje o tome znade

ttigheimer definira kao tip
ginaliziranog protagonista/
opravlja vlastiti socijalno-

li što god o znamenitoj vladarici čiji se dolazak u Hrvatsku s nestrpljenjem očekuje, vitez Sokol odgovara: “Prelijepa je” (Jurić Zagorka, 2006d: 28). Kad Snjeguljičin otac na dvor dovede novu suprugu, doznajemo samo da je riječ o lijepoj ženi (Grimm, 2009: 270). I dok Tajana i Snjeguljica ne pridaju pretjeranu pozornost vlastitom izgledu, Elizabeti i zloj maćehi kao da ništa drugo i nije na pameti. Svjesne važnosti ljepote kao svojevrsnoga simboličkoga kapitala i potencijalnog izvora moći, antagonistice u *Plamenim inkvizitorima* i *Snjeguljici* učinit će sve da je sačuvaju i istaknu te neprestano traže potvrdu njezine iznimnosti. Novopečena kraljica u *Snjeguljici* Andrewa Langa prekrasna je, “ali tako ponosna i nadmena” da nipošto ne trpi “suparnike svojoj ljepoti” (2006: 164). Portugalska inačica bajke čak nosi naslov *Tašta kraljica*. Opsjednuta vlastitim izgledom, zla kraljica neprestano iziskuje izvanjske potvrde vlastite ljepote: u bajci braće Grimm ona se obraća čarobnom istinoljubivom zrcalu, u afričkoj inačici zapitkuje Sunce i Mjesec postoji li na cijelom svijetu itko tko se može usporediti s njome (usp. Swann Jones, 1990: 43), dok u onoj portugalskoj za sugovornike odabire svoje sluškinje (*The Vain Queen*). I te kako svjesna vlastite ljepote i njena djelovanja na okolinu (poglavito na muškarce), Elizabeta se u svakoj prilici trudi maksimalno je istaknuti i naglasiti. Nasuprot prilično škrtim opisima Tajanine pojave koji najčešće uključuju samo boju njezinih očiju ili naznake frizure, opisi “lijep[e] Kumank[e]” (Jurić Zagorka, 2006d: 69) zauzimaju kudikamo više narativnog prostora. Tašta žena koja uživa biti u središtu pozornosti te intenzivno “[o]sjeća pobjedu svoje ljepote” (91), Elizabeta poseže za raskošnim haljinama i skupocjenim nakitom kako bi je dodatno istaknula te tako izazvala divljenje, izmamila uzdahe – riječju, dobila toliko željenu izvanjsku potvrdu:

Ali kraljičina pojava privuče sve poglede s [kraljeve] pojave na sebe. Raskošna ljepota njezina lica okružena je nakitom od dragoga kamenja što se spušta s dijadema. Crna kosa upletena je mnogostruko s obih strana ušiju, i prikopčana kao naušnicama. Haljina od venecijanske koprenaste svile u bojama arpadovskog grba – s jedne strane izvezen je zlatnim krunama, a s druge zlatnim lavovima. Rukavi su u tri boje, modre, crvene i zelene. Oko vrata spušta se teški nakit od dragoga kamenja obrubljen zlatom. Oko ruku bijela koprena do poda. Raskoš haljine, što se u struku priljubljuje izazovno lijepom stasu, zadivljuje uzvanike. (70)

Odnos sa zrcalom (stvarnim ili simboličkim) tako postaje središnjim momentom u karakterizaciji dvaju ženskih likova. Snjeguljičina zla maćeha ritualno ponavlja pitanje o tome tko je najljepši na svijetu, anticipirajući odgovor kojemu je zadaća samo ponoviti i potvrditi njezine misli. Tražeći (izravno ili neizravno) verbalnu potvrdu iznimnosti svoje pojavnosti,

Elizabeta svojim sugovornicima nameće ulogu metaforičkog zrcala od kojega se očekuje da, po uzoru na njegov bajkoviti ekvivalent, o kraljičinu izgledu govori isključivo u superlativima: "Svijetla kraljice, najljepša među najljepšima" (Jurić Zagorka, 2006d: 349); "I opet zaboravljate da ste najljepša i najpoželjnija" (522); "Najljepša kraljice, među svim kraljicama" (102). U kontekstu ovih razmatranja kao osobito zanimljiva izdvaja se sljedeća scena:

[Elizabeta] [z]abrinuta krene k stolu. Trgne s njega valovitu tanku srebrnastu ploču, optočenu draguljima i zuri u nju. Na kovnoj plohi odrazuju se crte njezina lica. Traži svoje oči, istražuje svoje usne, čelo, prinosi ogledalo sve bliže, smiješi se, pa opet mrgodi. Onda odbaci srebrnastu ploču i zovne svoju najmiliju služavku. – Reci mi, djevojko, jesam li lijepa kao onda kad sam bila na Griču? – Ljepši ste svijetla kraljice, mnogo ljepši. Uzme ponovno zrcalo, probada pogledom samu sebe. Briga i strah navora joj čelo i to je uplaši. – Nabori? Jesu li to nabori? Reci! (Jurić Zagorka, 2006e: 6–7)

Citirani odlomak gotovo doslovno ponavlja epizode kraljice pred čarobnim zrcalom u *Snjeguljici*. Budući da je predmet u njezinoj ruci ipak lišen fantastičnih sposobnosti, Elizabeta se okreće služavki, tražeći od nje verbalnu potvrdu koja bi komplementirala onu vizualnu. Dok čudesnost bajkovitog zrcala¹² proizlazi upravo iz njegove sposobnosti spajanja dvaju instanci (verbalne i vizualne) u jednu, u Zagorkinu se tekstu taj postupak obrće. Drugim riječima, (ako mogu tako kazati) lik čarobnog zrcala u *Plamenim se inkvizitorima* raspolavlja na dvije zasebne komponente: verbalnu/živu (sluškinja) i vizualnu/neživu (ogledalo).

Preokupacija vlastitim izgledom i statusom najljepše koju iskazuju Elizabeta i Snjeguljičina maćeha dodatno dolazi do izražaja u trenutku kada njihova ljepota biva osporavana, odnosno ugrožena. Suočene s mogućnošću postojanja djevojaka koje bi bile ljepša od njih, one reagiraju izuzetno burno, zahtijevajući eliminaciju suparnica. Doznajući da je njezina pastorka nadmašuje u ljepoti, zla kraljica u bajci braće Grimm "sva pozeleni od zavisti. Od toga dana zadrhtala bi od bijesa kad bi vidjela Snjeguljicu; tako ju je mrzila. Zavist i oholost rasle u srcu njezinu sve više te nije imala mira ni noću ni danju" (2009: 271). Njezin je pogled

¹² Također, čini mi se znakovitim što gusari u znak zahvalnosti i posebnog poštovanja Tajani daruju upravo – zrcalo. Iako, za razliku od bajke, u *Plamenim inkvizitorima* tom predmetu nije dana sposobnost govora, likovima u romanu ono ipak predstavlja nešto nesvakidašnje i gotovo fantastično (gusar Frane čak ga naziva čudovištem (Jurić Zagorka, 2006e: 377)).

strahovit, a smijeh đavolski (2 se sva trese (Rölleke, 2007: 24 inačici bajke toliko se razbjes tajnoj odaji, da "ogorčena po mlade i puna mržnje poput o istuče je i odjene u dronjke. Sv joj ostajale modrice, grebla ju da je djevojka jela sirove golub

Elizabetina reakcija na vij nije ništa manje burna: "Ona želja da Rufu drma, tuče, plje bijesu nalikuje na "nadraženu sve" (239), "mahnito" se smi smrti" (207). Ljubomora i mri majku u jednu od "najgorih najzloglasnijih među bajkoviti dade se iščitati već iz činjeni kao "zmijolike" (Jurić Zagor (327) u čijem srcu "nema m je najveća ljubav ove žene!" pokretača sukoba između jun tekstovima. Štoviše, njegova do te mjere naglašava da one pogubnim posljedicama ljub priče *Mlada robinja*, talijansk Giambattista Basile:

Ljubomora je strašna bo pamet, groznica što u i što umrtvljuje udove, b rastjeruje san, ogađuje l otrovnica je to što ujed gorčinom, hladnoća što ljubavnu radost, razara ljubavi, opasnost što vre lijepo ni dobro ne donc poslušate priču što slije

Osim sklonosti nekotr Elizabeta i Snjeguljičina po Elizabeta prema njoj hini priv bez djevojičine naklonosti te i darovima u obliku haljina i

metaforičkog zrcala od ekvivalent, o kraljčinu kraljice, najljepša među pet zaboravljate da ste među svim kraljicama" o zanimljiva izdvaja se

ega valovitu tanku u nju. Na kovnoj oči, istražuje svoje pa opet mrgodi. jmiliju služavku. – sam bila na Griču? e ponovno zrcalo, rora joj čelo i to je Zagorka, 2006e:

epizode kraljice pred net u njezinoj ruci ipak služavki, tražeći od nje zualnu. Dok čudesnost sobnosti spajanja dvaju i se tekstu taj postupak lik čarobnog zrcala u zasebne komponente: o).

najljepše koju iskazuju do izražaja u trenutku ugrožena. Suočene s a od njih, one reagiraju Doznajući da je njezina ići braće Grimm "sva d bijesa kad bi vidjela isle u srcu njezinu sve (271). Njezin je pogled

strahovit, a smijeh đavolski (278); njezina je srdžba toliko intenzivna da se sva tresu (Rölleke, 2007: 241), psuje i kune (242). Kraljica u talijanskoj inačici bajke toliko se razbjesni kad ugleda prekrasnu usnulu djevojku u tajnoj odaji, da "ogorčena poput roba, bijesna poput kuje koja štiti svoje mlade i puna mržnje poput otrovnice, istog trena odreže djevojci kosu, istuče je i odjene u dronjke. Svakoga ju je dana udarala po glavi tako da su joj ostajale modrice, grebla ju po licu i rasijecala joj usne tako te se činilo da je djevojka jela sirove golubove" (*The Young Slave*).

Elizabetina reakcija na vijest o tajnom sastanku Tajane i viteza Sokola nije ništa manje burna: "Ona je osjećala da se u njoj sve tresu i zahvati je želja da Rufu drma, tuče, pljeska" (Jurić Zagorka, 2006e: 169). U svom bijesu nalikuje na "nadraženu zvijer što se urlajući približava da rastrga sve" (239), "mahnito" se smije dok joj iz "jezivih očiju [...] sijeva deset smrti" (207). Ljubomora i mržnja prema suparnici pretvaraju Snjeguljčinu majku u jednu od "najgorih" (Bettelheim, 2004: 235) i, smatra Tatar, najzloglasnijih među bajkovitim maćehama (2003: 143). Elizabetina zloća daje se iščitati već iz činjenice da se njezine pletenice najčešće opisuju kao "zmijolike" (Jurić Zagorka, 2006d: 65). Nadalje, ona je otrovnica (327) u čijem srcu "nema mjesta ni za kakvu ljubav! [...] Sebičnost – to je najveća ljubav ove žene!" (2006e: 71). Središnji motiv ljubomore kao pokretača sukoba između junakinje i njezine protivnice javlja se u obama tekstovima. Štoviše, njegova se važnost u nekim inačicama *Snjeguljice* do te mjere naglašava da one prerastaju u neku vrstu priča upozorenja o pogubnim posljedicama ljubomore. Kao ilustraciju navodim uvodni dio priče *Mlada robinja*, talijanske inačice bajke o Snjeguljici koju je zabilježio Giambattista Basile:

Ljubomora je strašna bolest; doista, vrtoglavica je to što smućuje pamet, groznica što u žilama gori, nesreća, neočekivan udarac što umrtvljuje udove, boljetica što tijelo oslabljuje, mučnina što rastjeruje san, ogađuje hranu, rastjeruje mir, skraćuje nam dane; otrovnica je to što ujeda, moljac što nagriza, zloba što ispunjava gorčinom, hladnoća što ledi, stalna smetnja; ona uništava svaku ljubavnu radost, razara brakove; prepreka je to svakoj sreći u ljubavi, opasnost što vrebava u moru Venerinih slasti, a nikada ništa lijepo ni dobro ne donosi. Sve ovo uvidjet ćete i sami nakon što poslušate priču što slijedi. (*The Young Slave*)

Osim sklonosti nekontroliranim izljevima bijesa, osobina koju dijele Elizabeta i Snjeguljčina pomajka jest i licemjerje. Iako ne trpi Tajanu, Elizabeta prema njoj hini privrženost iz straha da bi u protivnome mogla ostati bez djevojčine naklonosti te samim time blagoslova sreće. Slatkorječivošću i darovima u obliku haljina i dragulja prijetvorna Kumanka nastoji zadobiti

Tajanino povjerenje kako bi s jedne strane uživala u čudesnoj sreći kojom će je (uvjerenja je) obasuti, a s druge strane kako bi po njoj mogla slati poruke i ugovarati ljubavne sastanke s vitezom Sokolom. Nadalje, Elizabeta slovi kao "najpobožnija žena" (Jurić Zagorka, 2006d: 88), pred inkvizitorom Konradom svečano obećava pokrenuti vojnu protiv patarena i ostalih krivovjeraca, dok se u privatnosti svojih odaja te u društvu sestre i najodanijih slugu i dalje klanja kumanskim idolima.¹³ Dok Elizabeta spretno skače iz uloge u ulogu (vladarica, ljubavnica, vjernica, brižna skrbnica), odnosno prema potrebi navlači simboličke maske, kraljica u *Snjeguljici* ne pretvara se da je netko drugi – ona to doista i postaje. Prerušavajući se u seljanku, pokućarku ili staricu, ona hini dobrodušnost, bezazlenost i brižnost prema Snjeguljici kako bi dobila pristup u kolibu patuljaka. Osim toga, ona posjeduje "vještin[u] iskusne vještice" (Grimm, 2009: 277) zahvaljujući kojoj u jednoj "sasvim tajn[oj] izb[i], u koju nitko nije imao pristupa" (278) spravlja razne napitke i otrove. Ekvivalent skrovite odaje Snjeguljičine maćehe u *Plamenim inkvizitorima* jest misteriozna kula u kojoj Elizabetini alkemičari mahnitro tragaju za eliksirom života, napitkom vječne mladosti. Motivi vječne mladosti otvaraju prostor za sasvim nova tumačenja sukoba na relaciji Snjeguljica – maćeha / Tajana – Elizabeta. Osim na ljepoti, antagonistice u navedenim tekstovima svojim suparnicama zavide i na njihovoj mladosti. Naznake ove vrste problematike u *Snjeguljici* prepoznaje i Bettelheim. Po njemu, centralna preokupacija spomenute bajke upravo je odnos majke i kćeri, odnosno problem ljubomore koju starija žena osjeća prema mlađoj: "*Snjeguljica* priča kako roditelja – kraljicu – uništava ljubomor prema djetetu koje ga, odrastajući, nadmašuje. [...] Kraljičin strah da će je Snjeguljica nadmašiti, tema je bajke koja nosi ime djeteta kome je učinjeno krivo, kao što je slučaj i s pričom o Edipu" (2004: 170). Starost nužno podrazumijeva gubitak ljepote – ideja koja je Elizabeti sasvim neprihvatljiva: "[...] mladost, vječnu mladost, to hoću, ljepotu, vječnu, svježu kao pupoljak" (Jurić Zagorka, 2006d: 349).

3. Majka ili maćeha?

Iako je popularnost i raširenost bajke o Snjeguljici tolika da se fraza "zla maćeha", kako primjećuje Tatar, doima gotovo kao pleonazam (2003: 141), malo je poznata činjenica da je ista ta maćeha svoju literarnu karijeru počela kao biološka majka naslovne junakinje:

¹³ Podrijetlom Kumanka, Elizabeta svoju "pogansku" vjeru nastavlja prakticirati i nakon (prividnog) obraćenja na kršćanstvo. U tom je smislu znakovito da se u varijanti *Snjeguljice* koju su u svojim *Dječjim i kućnim bajkama* zabilježila braća Grimm, zla maćeha između ostaloga opisuje i kao "bezbožna" (2009: 276).

U prvom izdanju *Sabir* uopće ne umire, već se čudovišno stvorenje koje proždire pluća i jetru za u drugom izdanju zbirke na njezino mjesto dolaz

Polazeći od pretpostavki gledala na ideju o zloj i okrv vlastitom djetetu (37), ali i i svetosti majčinstva (234) prvobitnog teksta, pa majka inačica *Snjeguljice* koje u sv lik majke, primjerice u po ili afričkoj varijanti. No ni zbirku braće Grimm, pa j (u jednoj od njih ističe se *razbojnika*) te u južnoamer da se oženi njihovom susj (revizionističkoj) bajci bra u samo nekoliko uvodnih pomajke. Prema Bettelheir reći da radikalno mijenja te majke jednostavno se rasp "[...] majka se razdvaja r majku, i edipovsku, zlu m raspolavljanja, smatra Ta da istovremeno očuva poz prepušta fantazijama o ma

Za Elizabetu bismo mo biološkom smislu. U svako zauzima poziciju maćehe. N da između dvaju ženskih lik u Tajani vidi jedino suparn mržnju i zavist: "Nikakav s očima čitavo [Tajanino] ti do zavisti zbog tolike ljep osjeća niti se sjeća da bi ov suparnicu" (183). Elizabet majka" koja "vlastito dijete je nekoliko puta poku su emocije gotovo obostr

u čudesnoj sreći kojom bi po njoj mogla slati Sokolom. Nadalje, (Zagorka, 2006d: 88), pred ti vojnu protiv patarena da je te u društvu sestre i¹³ Dok Elizabeta spretno (kraljica, brižna skrbnica), e, kraljica u *Snjeguljici* i postaje. Prerušavajući (produšnost, bezazlenost up u kolibu patuljaka. e" (Grimm, 2009: 277) u koju nitko nije imao (ivalent skrovite odaje est misteriozna kula u sirom života, napitkom prostor za sasvim nova a / Tajana – Elizabeta. ma svojim suparnicama (blematike u *Snjeguljici* (reokupacija spomenute (oblem ljubomore koju kako roditelja – kraljicu stajući, nadmašuje. [...] je bajke koja nosi ime (ričom o Edipu" (2004: – ideja koja je Elizabeti (lost, to hoću, ljepotu, i: 349).

U prvom izdanju *Sabраниh bajki i priča*, Snjeguljičina majka uopće ne umire, već se zbog vlastite taštine i ponosa pretvara u čudovišno stvorenje koje naređuje smaknuće vlastite kćeri; zatim proždire pluća i jetru za koje vjeruje da pripadaju Snjeguljici. Tek u drugom izdanju zbirke braće Grimm biološka majka umire, a na njezino mjesto dolazi zla maćeha. (143)

Polazeći od pretpostavke da čitateljska publika ne bi blagonaklono gledala na ideju o zloj i okrutnoj majci koja svjesno i intencionalno šteti vlastitom djetetu (37), ali i vođen svojevršnim idealom nepovredivosti i svetosti majčinstva (234), Wilhelm Grimm odlučuje se na reviziju prvobitnog teksta, pa majka biva zamijenjena maćehom. U velikom broju inačica *Snjeguljice* koje u svojoj studiji spominje Swann Jones sačuvan je lik majke, primjerice u portugalskoj, američkoj, norveškoj, francuskoj ili afričkoj varijanti. No ni figura maćehe nije ograničena isključivo na zbirku braće Grimm, pa je nalazimo i u nekoliko talijanskih inačica (u jednoj od njih ističe se već u naslovu: *Marija, zla pomajka i sedam razbojnika*) te u južnoameričkoj u kojoj junakinja Solima nagovara oca da se oženi njihovom susjedom (usp. Swann Jones, 1990: 39–40). U (revizionističkoj) bajci braće Grimm lik biološke majke prisutan je u samo nekoliko uvodnih rečenica te brzo biva zamijenjen likom zle pomajke. Prema Bettelheimu, za ovakvu vrstu intervencije ne može se reći da radikalno mijenja temeljnu priču. Izvorna figura zle i osvetoljubive majke jednostavno se raspolavlja u dva nova, karakterno oprečna lika: "[...] majka se razdvaja na dva lika: prededipovsku, čudesno dobru majku, i edipovsku, zlu maćehu" (2004: 103). Spomenuti mehanizam raspolavljanja, smatra Tatar, omogućuje djetinjem čitatelju/slušatelju da istovremeno očuva pozitivnu sliku o majci te se bez grižnje savjesti prepušta fantazijama o materinskoj zloći (2004: 252).

Za Elizabetu bismo mogli ustvrditi da je Tajani majka jedino u strogo biološkom smislu. U svakom drugom pogledu ona u odnosu na srećonošu zauzima poziciju maćehe. Nominalnost majčinske uloge podupire i činjenica da između dvaju ženskih likova ne postoji privrženost – naprotiv, Elizabeta u Tajani vidi jedino suparnicu, a pogled na djevojku u njoj pobuđuje samo mržnju i zavist: "Nikakav se osjećaj ne javlja u Elizabeti. Pretražila je svojim očima čitavo [Tajanino] tijelo, a da se ništa nije rodilo u njezinu srcu – do zavisti zbog tolike ljepote" (Jurić Zagorka, 2006e: 64); "Kumanka ne osjeća niti se sjeća da bi ova djevojka bila njezina kćerka. Vidi u njoj samo suparnicu" (183). Elizabeta je, poput zle kraljice u *Snjeguljici*, "demonaska majka" koja "vlastito dijete – Tajanu – doživljava kao prepreku i suparnicu te je nekoliko puta pokušava ubiti [...]" (Oklopčić, 2008: 175). No te su emocije gotovo obostrane, pa tako ni Tajana u kraljici ne vidi majku. (76).

Štoviše, spoznaja da su obje zainteresirane za istog muškarca čini pomisao na moguću krvnu vezu još nepodnošljivijom i neprihvatljivijom:

Onda pograbi zrcalo i, kao ono u Budimu, nakon kraljičine priče o izgubljenoj kraljičinoj kćeri, zagleda se u svijetlu kovinu što joj pokazuje njezino čarobno lice, crne oči, crnu kosu... Užas navire u njezinu dušu i ponovno je obuzima gadljivost od sebe, svojeg lica, crnih očiju i crne kose... Kao i Elizabetine! – Ne! Ne! Nije ona maj... Ne. – Ne može izreći tu riječ. – Neću! Neću to! (Jurić Zagorka, 2006e: 189)

Na posljetku, čini se kako u toku naracije dolazi do postupnog odbacivanja ideje o Elizabetinu majčinstvu, osobito nakon uvođenja lika kneza Ratimira. Upoznata s tajnom Tajanina podrijetla, Dorja izražava čuđenje i nevjericu jer joj je neshvatljivo da zloća kakva je Elizabetina može poroditi dobrotu kakva je Tajanina. Ivan je uvjerava kako Tajana od svoje majke nije naslijedila ništa: ljepota joj potječe od bake, kneginje Cvjetane, dok je u dobroti nalik na oca (49). Elizabetina uloga u Tajaninu životu na taj se način maksimalno reducira i svodi isključivo na čin rađanja. Štoviše, na kraju romana i sama Tajana poriče bilo kakvu vezu s kumanskom kraljicom – govori o njoj “kao o stranoj ženi koju jedva poznaje” (624) te na posljetku izjavljuje: “Imam samo oca i nikog više” (ibid.).

Sukob dvaju ženskih likova u *Snjeguljici* od tolike je središnje važnosti da Gilbert i Gubar čak sugeriraju alternativni naziv bajke – “Snjeguljica i njezina zla maćeha”,

[...] jer središnja radnja (štoviše, jedina prava radnja) proizlazi upravo iz odnosa dvaju ženskih likova od kojih je jedna lijepa, mlada, blijeda, a ona druga jednako lijepa, ali starija i strastvenija; jedna je kći, a druga majka; jedna je draga, naivna i pasivna, a druga lukava i djelatna; jedna je gotovo pa anđeo, a druga bez sumnje vještica. (2000: 36)

Iako se kao izvor navedenog sukoba navodi zavist na ljepoti, Swann Jones smatra kako je zapravo riječ o seksualnom suparništvu između junakinje i njezine progoniteljice (1990: 43). To je osobito vidljivo u *Plamenim inkvizitorima*, gdje Elizabeta ne doživljava Tajanu kao prijatnju vlastitom statusu najljepše, to više što je sama Tajana gotovo nesvjesna vlastitog izgleda – “O dijete, zar se ti nisi nikada pogledala u srebrno zrcalo? Ljepša si od najljepših [...]” (Jurić Zagorka, 2006e: 284) – pa ga stoga i ne pokušava istaknuti. Netrpeljivost prema mladoj srećonoši proizlazi iz dvaju narativnih momenata: otkrića njihove rodbinske veze te spoznaje o romantičnom potencijalu na relaciji vitez Sokol – Tajana.

Spoznaja da je Tajana njezina kćer djevojku: “No, odmah prelazi joj ljepota u njezinom tijelu! Koliko meni, pa se samo preobrazila?” neku vrstu mlade verzije sebe s o neminovnosti starenja i gubi suočiti. Isti problem, smatra Swann upravo stoga što nastoji negirati na kraju ju sustiže kazna. Bijes otkriva snažno neprihvatanje vi koji nesmiljeno pokazuje gubit (44–45). S druge strane, Rufina Tajane u Elizabetinim očima pr za naklonost supruga i pažnju d (po)majke i (po)kćerki u bajci, dakle, seksualno suparništvo.

Psihoanalitička čitanja baj između junakinje i njezine p predmeta želje – konkretno, o (prosci i sl.). Riječ je, dakle, o kći natječu za ljubav (simboli koju su zabilježila braća Grimm šumi, eksplicitno prikazuje gro da je njezin suprug (simbolički direktan odgovor na grofove t djetetom) negoli njoj: “Grof ju ali grofici je bila mrska i samo (2007: 948). Prema Bettelheim kako bude majčinu ljubomoru ovdje su mnogo jasnije izraž (174). U mediteranskoj verziji svoju pokćerku u trenutku ka više privržen te čak zahtijeva o (43). Portugalska inačica nasl poklapanje figure oca i predn junakinja poziva je da ostane živjeti s njime kao njegova sup

¹⁴ Jacob i Wilhelm Grimm pri samo je jedna uključena u *Sabrana bilješki i fusnota* (usp. Swann Jones

Spoznaja da je Tajana njezina kći otvara Elizabeti nov način gledanja na djevojku: “No, odmah prelazi joj pogled niz Tajanin stas. – Kakva raskošna ljepota u njezinom tijelu! Koliko raskoši! [...] Kome je otela ljepotu? Zar meni, pa se samo preobrazila?” (63). Pogled na vlastitu kćer, odnosno neku vrstu mlađe verzije sebe same u Elizabeti dodatno pojačava svijest o neminovnosti starenja i gubitka ljepote, s kojima se uporno odbija suočiti. Isti problem, smatra Swann Jones, muči i Snjeguljčinu maćehu; upravo stoga što nastoji negirati, pa čak i dokinuti cikličku narav prirode, na kraju ju sustiže kazna. Bijes zbog iskrenog odgovora čarobnog zrcala otkriva snažno neprihvatanje vlastitog odraza u tom istom zrcalu, odraza koji nesmiljeno pokazuje gubitak mladenačke svježine i ljepote (1990: 44–45). S druge strane, Rufina dojava o tajnom sastanku viteza Sokola i Tajane u Elizabetinim očima pretvara njezinu kćer u “suparnicu u borbi za naklonost supruga i pažnju drugih muškaraca” (44). U pozadini sukoba (po)majke i (po)kćerki u bajci, odnosno Zagorkinu romanu otkriva se, dakle, seksualno suparništvo.

Psihoanalitička čitanja bajke o Snjeguljici sugeriraju kako se sukob između junakinje i njezine protivnice nužno gradi oko zajedničkog predmeta želje – konkretno, oca/supruga ili nekog drugog muškog lika (prosci i sl.). Riječ je, dakle, o edipovskom sukobu u kojem se majka i kći natječu za ljubav (simboličkog) oca. Jedna od alternativnih inačica koju su zabilježila braća Grimm,¹⁴ ona o grofu i djevojčici pronađenoj u šumi, eksplicitno prikazuje grofičinu ljubomoru kao reakciju na spoznaju da je njezin suprug (simbolički otac) privrženiji djevojčici (čija je pojava direktan odgovor na grofove tri želje, a što je čini njegovim simboličkim djetetom) negoli njoj: “Grof ju je odmah posjeo u kočiju i jako ju zavolio, ali grofici je bila mrska i samo je razmišljala kako da je se riješi” (Rölleke, 2007: 948). Prema Bettelheimu, “[e]dipovske želje oca i kćeri, i način kako bude majčinu ljubomoru koja je navodi da se poželi riješiti kćeri, ovdje su mnogo jasnije izraženi nego u uobičajenim verzijama” (2004: 174). U mediteranskoj verziji koju bilježi Swann Jones maćeha zamrzi svoju pokćerku u trenutku kad shvati da je njoj (pokćerki) otac mnogo više privržen te čak zahtijeva od njega da odabere između njih dvije (1990: 43). Portugalska inačica naslovljena *Tašta kraljica* izravno upućuje na poklapanje figure oca i predmeta žudnje: vlasnik kolibe u koju se skloni junakinja poziva je da ostane kod njega te traži od nje da odluči želi li živjeti s njime kao njegova supruga ili kćerka (*The Vain Queen*). Ako se u

¹⁴ Jacob i Wilhelm Grimm prikupili su čak šest različitih varijanti *Snjeguljice*, no samo je jedna uključena u *Sabrane bajke i priče*. Ostale inačice sačuvane su u obliku bilješki i fusnota (usp. Swann Jones, 1990: 10).

bajci otac ne spominje, suparništvo između ženskih likova nerijetko izbija zbog pažnje koju pojedini muški likovi iskazuju junakinji, a uskraćuju njezinoj progoniteljici; tako u norveškoj inačici obudovjela majka bjesni jer se svi njezini prosci na poslijetku zainteresiraju za njezinu kćer (usp. Swann Jones, 1990: 42). U *Plamenim inkvizitorima* edipovski je podtekst prilično evidentan; Tajana je, naime, zaljubljena u ljubavnika vlastite majke. Vitez Sokol ovdje zauzima neku vrstu dvostruke očinske pozicije. Status simboličkog oca zadobiva kroz odnos s Tajaninom majkom, ali i sa samom Tajanom, od koje traži da o njemu razmišlja kao o vlastitom ocu: “[...] mogla bi mi biti kćerka. Čuj, djevojko, misli uvijek samo na to: da je vitez, koji mora sakrivati svoje lice, tvoj pravi otac. Misli kao da to jest – pa ga voli kao oca... – Ja ga volim kao oca. – I slušat ćeš me kao oca? – Još više nego oca” (Jurić Zagorka, 2006d: 326). Muškarac koji je predmet žudnje obaju ženskih likova tako figurira kao dvostruka očinska figura: kao (zabranjeni) majčin ljubavnik (simbolični muž) te kao skrbnik i zaštitnik kojega se može voljeti jedino “kao oca”.

Likovi (kako bioloških tako i simboličkih) očeva i majki u *Plamenim inkvizitorima* kao da nastaju nekom vrstom inverzije njihovih bajkovitih predložaka. Dok u *Snjeguljici* nalazimo na raspolavljanje majke u dva karakterno oprečna lika, kod Zagorka se figure majke i maćehe sjedinjuju u liku Elizabete. U inačici braće Grimm Snjeguljičin je otac sasvim marginalan lik, dok je, suprotno tome, Zagorkin narativ prezasićen očinskim figurama. Tajana tako ima i biološkog (Ratimir) i zakonskog oca (krvnik), kao i nekolicinu zaštitnika koji djeluju kao simbolički očevi (vitez Sokol, Dragoša, kralj Stjepan).

4. Tajana i sedam gusara

Razne inačice *Snjeguljice* donose široku paletu raznolikih likova koji progonjenoj junakinji nude sklonište i zaštitu. Uz glasovite patuljke tu su i divovi, medvjedi, majmuni, ljudožderi, starice i razbojnici (usp. Swann Jones, 1990: 14). Potonja kategorija osobito nam je zanimljiva jer asocira na gusare (svojevrsne “morske razbojnike”) u čije zarobljeništvo padaju Tajana i Dorja.¹⁵ Pomagači kod kojih se sklanja progonjena junakinja,

¹⁵ Način na koji Tajana i Dorja padaju u šake gusarima podsjeća na otmicu kraljevine od zlatnoga krova u bajci braće Grimm *Ivan Vjerni*. Naslovni junak domamljuje lijepu kraljevu na svoj brod obećanjem da će joj pokazati razne predmete od zlata. Zaokupljena njihovim razgledanjem, djevojka ne primjećuje da je brod isplovio. U Zagorkinu romanu gusar Frane pod krinkom poštenog obrtnika Nike poziva Tajanu i Dorju da pregledaju brod koji će ih, kako je predloženo, odvesti u Senj. Prateći nart scenarija zadanog bajkom braće Grimm, i junakinje *Plamenih inkvizitora* dadu se prevariti te ne opažaju da se brod udaljava od obale sve dok nije prekasno.

primjećuje Swann Jones, “re društva ili pak obitavaju na m Navedena primjedba u podje (fantastična bića izvan granica i društvenih konvencija). Dok gusari su (pandan bajkovitim Tajani (Snjeguljica). Kao i u ba i njezinih zaštitnika u Zagorkin odnosno pogodbe. Patuljci Sn zauzvrat obvezuje obavljati kuć velike količine blaga i raskošne i zaštitu. Od nje, pak, očekuju domami bogate trgovačke bro pristaje na neku vrstu služenja sprem[a] krevete, pere[...], šij čistoću”; Grimm, 2009: 273– obrtanja tog obrasca, pa tako i i ispuniti svaku njezinu želju.

Osim gusara, narativnu fu ispunjava i pustinjak Dragoša. on obitava u kolibici u šumi, ge savjeti Tajani donekle ponavl ni s kim ne razgovara i nikoga dušu zadržati čistu. Osjećajući odredio sam da ni s kim ne ra U konačnici, ni Dragoša ni pa vrebna na njihove štice.

Lažno smaknuće i simbolič podudarnosti

Šižejna rekonstrukcija fabular priču koja gotovo u potpun Paralelno iščitavanje dvaju tel u kojima dolazi do njihovih si a koje ću po uzoru na Swann koji slijedi prati šižejnu strukt iste epizode sadrži i *Snjeguljic redosljed u odnosu na roma*

¹⁶ Valja napomenuti kako i Taj služavka te, pretpostavlja se, obav

primjećuje Swann Jones, "redovito su autsajderi; oni su izopćeni iz društva ili pak obitavaju na marginama civiliziranog svijeta" (1990: 53). Navedena primjedba u podjednakoj je mjeri primjenjiva na patuljke (fantastična bića izvan granica realnoga) kao i na gusare (izvan zakona i društvenih konvencija). Dok su prema Dorji neprijateljski raspoloženi, gusari su (pandan bajkovitim patuljcima) i te kako gostoljubivi prema Tajani (Snjeguljica). Kao i u bajci braće Grimm, epizoda susreta junakinje i njezinih zaštitnika u Zagorkinu romanu uključuje neku vrstu dogovora, odnosno pogodbe. Patuljci Snjeguljici nude smještaj i zaštitu, a ona se zauzvrat obvezuje obavljati kućanske poslove. Gusari, pak, Tajani obećavaju velike količine blaga i raskošne odjeće, kao i svoje bezrezervno obožavanje i zaštitu. Od nje, pak, očekuju da im svojim nadnaravnim sposobnostima domami bogate trgovačke brodove koje bi mogli robiti. I dok Snjeguljica pristaje na neku vrstu služenja patuljcima (od nje se očekuje da "kuh[a], sprem[a] krevete, pere[...], šije[...], plete[...]" i da u svemu drži [...] red i čistoću"; Grimm, 2009: 273–274),¹⁶ u *Plamenim inkvizitorima* dolazi do obrtanja tog obrasca, pa tako muški likovi obećaju da će dvoriti junakinju i ispuniti svaku njezinu želju.

Osim gusara, narativnu funkciju patuljaka u *Plamenim inkvizitorima* ispunjava i pustinjač Dragoša. Poput sedmorice braće iz Grimmove bajke, i on obitava u kolibici u šumi, gdje pruža zaštitu progonjenoj Tajani. Njegovi savjeti Tajani donekle ponavljaju naloge patuljaka upućene Snjeguljici da ni s kim ne razgovara i nikoga ne pušta u kuću: "Jest, ja sam htio Tajaninu dušu zadržati čistu. Osjećajući opasnost koja joj prijete od njezine ljepote, odredio sam da ni s kim ne razgovara [...]" (Jurić Zagorka, 2006d: 291). U konačnici, ni Dragoša ni patuljci ne uspijevaju spriječiti katastrofu koja vrebava na njihove štice.

Lažno smaknuće i simbolična smrt: sižejne i tematsko-motivske podudarnosti

Sižejna rekonstrukcija fabularnog toka izgrađenog oko lika Tajane otkriva priču koja gotovo u potpunosti slijedi narativni tok bajke o Snjeguljici. Paralelno iščitavanje dvaju tekstova otkriva nekoliko ključnih momenata u kojima dolazi do njihovih sižejnih, odnosno tematsko-motivskih dodira, a koje ću po uzoru na Swann Jonesa nazvati epizodama (1990: 21). Popis koji slijedi prati sižejnu strukturu *Plamenih inkvizitora* (napominjem kako iste epizode sadrži i *Snjeguljica*, ali se one javljaju u ponešto izmijenjenom redoslijedu u odnosu na roman):

¹⁶ Valja napomenuti kako i Tajana prije negoli dospije na kraljevski dvor djeluje kao služavka te, pretpostavlja se, obavlja barem neke od poslova koji zapadaju Snjeguljicu.

1. specifične okolnosti u kojima se rađa junakinja
2. izdavanje naredbe o smaknuću junakinje
3. motiv lažnog smaknuća (dijete se sklanja na sigurno, a nalogodavca se uvjerava u uspješno izvršavanje naredbe)
4. ljubomora, seksualno suparništvo
5. opetovani pokušaj(i) uklanjanja junakinje
6. sretan kraj koji uključuje brak junakinje te restauraciju njezina društvenog položaja i identiteta, kao i poraz protivnice¹⁷

Rođenje glavne junakinje u oba teksta svojevrsan je čin transgresije. U *Snjeguljici* riječ je o kršenju prirodnih zakona jer junakinja dolazi na svijet nadnaravnom intervencijom (rođenje kao ispunjenje majčine želje). Tajana je, pak, začeta u izvanbračnom (dakle, nezakonitom) odnosu, čime je njezin dolazak na svijet povreda društvenog zakona.

U oba teksta nailazimo na protivnice koje nekom trećem liku naređuju da smakne junakinju. U inačici braće Grimm Snjeguljičinoj je mačehi pogled na djevojčicu u tolikoj mjeri nepodnošljiv da naređuje lovcu da je odvede u šumu i smakne. U drugim varijantama bajke neugodna se zadaća povjerava slugama, vješticama, dojiljama, pa čak i samom junakinjinu ocu (usp. Swann Jones, 1990: 45–46). U kontekstu komparacije s *Plamenim inkvizitorima* kao osobito zanimljiva izdvaja se afrička inačica bajke, u kojoj se zla majka odlučuje na likvidaciju djeteta još i prije no što ga donese na svijet. Željna komplimentata, sultanova žena zapitkuje Sunce i Mjesec postoji li netko tko bi se ljepotom mogao mjeriti s njome, na što joj oni odvrćaju kako će je upravo plod njezine utrobe nadmašiti u ljepoti. “Žena postane ljubomorna na svoje nerođeno dijete pa ga nakon rođenja daje dojilji, a svome mužu reče da je dijete umrlo” (43). Postupak sultanove žene evocira onaj Elizabete u Zagorkinu romanu; u strahu da bi suprug mogao doznati za njezinu nevjeru, ona sluškinji naređuje da ubije netom rođenu djevojčicu: “Hoćeš li me prepustiti osveti moga muža? Ubit će me! Radije nek umre to prokleta štene. Stisni mu vrat – i spašena sam. – Vi ste ga rodili, smilujte se! – moli služavka. – Nije to dijete, nego kopile! Zadavi ga i baci niz kulu. Idi – nosi ga, neću da ga čujem!” (Jurić Zagorka, 2006e: 38)

Sljedeći motiv koji povezuje oba teksta jest onaj lažnog smaknuća. Nalozi koje izdaju protivnice ostaju neizvršeni iako se njih same uvjerava

u suprotno. Ganut njezinom Snjeguljicu na životu, a kralj da je ubio djevojčicu” (Grimm protivnika transformira u p u konačnici postaje junakin ta se dvostruka uloga ras lika: neimenovanu sluškinj (protivnik) i slugu Bogdana pronalazi alternativnu obite čedomorku:

Ali Bogdan pograbi slu kraljevine. Stade naric nalog! Jao meni! A o da si sve učinila, a dije selo. Tamo je probudic pastorku, od svih pro Dade joj prstenje sa s mača i daruje djevojci Zagorka, 2006e: 39)

Nakon što prijevara iz načine kako da se riješe zla se kraljica čak tri puta put pod drugom krinkom šarenim pojasima, češljevim drugim inačicama koje bilje upotrebljavaju se i ogrlic steznici, kruh, kolači te p smrtonosnih predmeta, p tradicionalno ženske uloge drugim riječima, iako odat inačice, ipak je u načelu kozmetike, odnosno predn i dotjerivanju (Swann Jone dodaje smrtonosne supstan zadobivanja Tajanina povje uglavnom o haljinama i na

¹⁷ Usp. s devet epizoda bajke o Snjeguljici koje navodi Swann Jones (1990: 21–24): Swann Jones izdvaja devet obaveznih epizoda koje čine narativnu osnovicu bajke o Snjeguljici: podrijetlo, ljubomoru, protjerivanje, prihvaćanje, obnovljenu ljubomoru, smrt, izlaganje, ponovno rođenje i razrješenje.

¹⁸ U *Plamenim inkvizitorima* za junakinju: riječ je o vjenčanob i je eliminirala kao suparnicu t

u suprotno. Ganut njezinom ljepotom i dirljivom molbom, lovac ostavlja Snjeguljicu na životu, a kraljici servira jetra i pluća divlje svinje "kao znak da je ubio djevojčicu" (Grimm, 2009: 272). Tim se postupkom lovac iz protivnika transformira u pomagača, tj. inicijalni izvor opasnosti i ugroze u konačnici postaje junakinjinim zaštitnikom. U *Plamenim inkvizitorima* ta se dvostruka uloga raspolavlja te zatim distribuira na dva različita lika: neimenovanu sluškinju kojoj Elizabeta predaje novorođenu kćerku (protivnik) i slugu Bogdana (Tajanin "bogom dani spasitelj") koji djevojčici pronalazi alternativnu obitelj, a sluškinju poučava kako da obmane kraljicu čedomorku:

Ali Bogdan pograbi služavku, ona vrisne kad je prepoznala čuvara kraljevine. Stade naricati: – Kraljevna će me ubiti ako ne izvršim nalog! Jao meni! A on joj tada naredi: – Kraljevni odnesi vijest da si sve učinila, a dijete ću ja sam ubiti i zakopati! [...] Pošao je u selo. Tamo je probudio kamengradskog kmeta koji je imao mladu pastorku, od svih progonjenu. S njom se Bogdan sporazumio. Dade joj prstenje sa svojih ruku, skine dragulje s korica svojeg mača i daruje djevojci s uvjetom da dijete uzme pod svoje. (Jurić Zagorka, 2006e: 39)

Nakon što prijevara izbije na vidljivo, protivnice brzo smišljaju nove načine kako da se riješe omraženih suparnica. U verziji braće Grimm zla se kraljica čak tri puta zaputi do kolibice iza sedam brežuljaka, svaki put pod drugom krinkom i oboružana drugim smrtonosnim oružjem: šarenim pojasima, češljevima te na poslijetku (smrtonosnim) jabukama. U drugim inačicama koje bilježi Swann Jones za eliminaciju glavne junakinje upotrebljavaju se i ogrlice, začarane cipele, cvijeće, čarape, košulje, steznici, kruh, kolači te prstenje.¹⁸ Specifičnim odabirom potencijalno smrtonosnih predmeta, primjećuju Gilbert i Gubar, kraljica preuzima tradicionalno ženske uloge frizerke, kozmetičarke i kuharice (2000: 40); drugim riječima, iako odabir konkretnog predmeta varira od inačice do inačice, ipak je u načelu riječ o stvarima vezanim za područje mode i kozmetike, odnosno predmetima koji se upotrebljavaju pri uljepšavanju i dotjerivanju (Swann Jones, 1990: 60). Iako na njih ne baca čini niti im dodaje smrtonosne supstancije, predmeti kojima se Elizabeta služi u svrhu zadobivanja Tajanina povjerenje također spadaju u domenu mode: riječ je uglavnom o haljinama i nakitu kojima je obasipa, frizurama i kupkama,

¹⁸ U *Plamenim inkvizitorima* također je prisutan motiv prstena kao izvora ugroze za junakinju: riječ je o vjenčanom prstenu kojim Elizabeta veže Tajanu za mrtvacu kako bi je eliminirala kao suparnicu te trajno vezala za sebe.

kojima je, tvrdi kraljica, cilj istaknuti Tajaninu neusporedivu ljepotu: "Bogato ću te nagraditi i lijepo odijevati. Svi će ti zavidjeti. Evo, gle ove naušnice, dat ću ih tebi i draguljima ću ti uresiti taj prekrasni vrat" (Jurić Zagorka, 2006d: 401).

Naivna se junakinja u konačnici daje zavesti od lukave protivnice te pada u njezinu klopku (Swann Jones, 1990: 48). Pogled na čestito lice stare pokućarke, lijep češalj ili slasnu jabuku u trenu rastjeruje sve Snjeguljičine sumnje, pa ona zaboravlja upozorenja i zabrane sedmorice patuljaka i pušta prerusenu kraljicu u kolibu. Osim toga, u velikom broju inačica lukava protivnica koristi junakinju kao posrednicu pri ugovaranju braka s njezinim ocem. Naivna Marietta, junakinja mediteranska inačica bajke o Snjeguljici, donosi ocu ljubavna pisma koja mu piše njezina učiteljica. Štoviše, učiteljica nagovara Mariettu da usmrti vlastitu majku tako da pusti da joj na glavu padne težak mramorni poklopac škrinje (Swann Jones, 1990: 39). Iako zazire od pažnje i darova kojima je obasipa kraljica, Tajana se ipak daje zavesti njezinom hinjenom naklonošću u dovoljnoj mjeri da joj povjeri kraljevu namjeru da nju (Tajanu) vjenča s vitezom Sokolom. Također prihvaća nametnutu joj ulogu ljubavnoga glasnika vitezov Sokolu i posrednika pri romantičnim susretima između Viteza i kraljice. Na poslijetku, bez razmišljanja pristaje strelicom gađati vrh Elizabetine krune, što je gotovo dođe glave.

Pojevši otrovnu jabuku, Snjeguljica pada u dubok san nalik na smrt. Opisi nesvjestica kojima je sklona hipersenzibilna Tajana (Oklopčić, 2008: 173) također polaze od ideje o bliskoj vezi spomenutih stanja. Izgubivši svijest u Gertrudinu dvorcu, ona "[l]eži nepomično kao da spava" (Jurić Zagorka, 2006d: 353), u nesvijesti njezino je lice "omrtvljeno" (2006e: 622), a lice "blijedo kao da ga je poljubila smrt" (213).

Zaključak

Usporednim čitanjem dvaju naizgled sasvim različitih tekstova, Zagorkinih *Plamenih inkvizitora* i bajke o Snjeguljici, pokazala sam da su spomenuti tekstovi do te mjere tematski srodni i isprepleteni da možemo govoriti o *Snjeguljici* kao intertekstu Zagorkina romana (točnije, jednog od njegovih fabularnih tokova). Velik broj dodirnih točaka upućuju na Snjeguljicu i njezinu zlu (po)majku kao književne modele za formiranje likova Tajane i Elizabete, dok sama radnja romana prilično vjerno slijedi onu u bajci. Ipak, ne možemo govoriti o pukom, doslovnom ponavljanju: narativne elemente i motive koje preuzima iz *Snjeguljice* Zagorka dalje razrađuje, multiplicira, izokreće ili na neki drugi način transformira prije inkorporacije u vlastiti narativ. Pritom se kao osobito prominentni i frekventni ističu mehanizmi inverzije te raspolavljanja (udvajanja) likova. U konačnici, već istraživanje

na relativno malenom književnom materijalu (kao što je slučaj s unutar romana) jasno upućuju na buduće analize i daljnja proučavanja.

LITERATURA

Primarna literatura

- The Crystal Casket (An Italian Tale)*. <<http://www.surlalunefairytales.com>>
- Gold Tree and Silver Tree (A Celtic Tale)*. <<http://www.surlalunefairytales.com>>
- Grimm, Jacob i Wilhelm. 2009. *Prisiljena kraljica*. Kralj i Bojana Zeljko-Lipovčić, ur. Zagreb: Mladost.
- Jurić Zagorka, Marija. 2004a. *Kraljica i vitez Sokol*. Zagreb: Mladost.
- Jurić Zagorka, Marija. 2004b. *Plamenih inkvizitora*. Zagreb: Mladost.
- Jurić Zagorka, Marija. 2004c. *Plamenih inkvizitora*. Zagreb: Mladost.
- Jurić Zagorka, Marija. 2006a. *Plamenih inkvizitora*. Zagreb: Mladost.
- Jurić Zagorka, Marija. 2006b. *Mudrac pod zidom*. Zagreb: Mladost.
- Jurić Zagorka, Marija. 2006c. *Plamenih inkvizitora*. Zagreb: Mladost.
- Jurić Zagorka, Marija. 2006d. *Plamenih inkvizitora*. Zagreb: Mladost.
- Jurić Zagorka, Marija. 2006e. *Plamenih inkvizitora*. Zagreb: Mladost.
- Jurić Zagorka, Marija. 2006f. *Plamenih inkvizitora*. Zagreb: Mladost.
- Jurić Zagorka, Marija. 2006g. *Plamenih inkvizitora*. Zagreb: Mladost.
- Jurić Zagorka, Marija. 2009. *Plamenih inkvizitora*. Zagreb: Mladost.
- Lang, Andrew. 2006. *The Complete Fairy Tales From Around the World*. Sealing Wax Ltd.
- Perrault, Charles. 1982. *Bajke*. Koscic, ur. Zagreb: Mladost.
- Rölleke, Heniz, ur. 2007. *Kindes Märchen*. Grimm. *Vollständige Ausgabe*. Frankfurt am Main: Deutscher Taschenbuchverlag.
- The Vain Queen (A Portuguese Tale)*. <<http://www.surlalunefairytales.com>>
- The Young Slave (An Italian Tale)*. <<http://www.surlalunefairytales.com>>

na relativno malenom književnom uzorku (jedna bajka i jedan zaplet unutar romana) jasno upućuje na vezu bajke i romanse, vezu koja poziva na buduće analize i daljnja proučavanja.

LITERATURA

Primarna literatura

The Crystal Casket (An Italian Tale). URL pregledan 05.07.2010.

<<http://www.surlalunefairytales.com/sevendwarfs/stories/crystal.html>>

Gold Tree and Silver Tree (A Celtic Tale). URL pregledan 05.07.2010.

<<http://www.surlalunefairytales.com/sevendwarfs/stories/goldtree.html>>

Grimm, Jacob i Wilhelm. 2009. *Sabrane priče i bajke. Prva knjiga*. Preveli Viktor Kralj i Bojana Zeljko-Lipovščak. Zagreb: Mozaik knjiga.

Jurić Zagorka, Marija. 2004a. *Kontesa Nera*. Zagreb: Školska knjiga.

Jurić Zagorka, Marija. 2004b. *Dvorska kamarila Marije Terezije*. Zagreb: Školska knjiga.

Jurić Zagorka, Marija. 2004c. *Buntovnik na prijestolju*. Zagreb: Školska knjiga.

Jurić Zagorka, Marija. 2006a. *Jadranka. Prvi dio – Neznano čudo Zagreba*. Zagreb: Školska knjiga.

Jurić Zagorka, Marija. 2006b. *Jadranka. Drugi dio – Neznano čudo Zagreba. Mudrac pod zidom*. Zagreb: Školska knjiga.

Jurić Zagorka, Marija. 2006c. *Kći Lotrščaka*. Zagreb: Školska knjiga.

Jurić Zagorka, Marija. 2006d. *Plameni inkvizitori. Svezak 1*. Zagreb: Školska knjiga.

Jurić Zagorka, Marija. 2006e. *Plameni inkvizitori. Svezak 2*. Zagreb: Školska knjiga.

Jurić Zagorka, Marija. 2006f. *Republikanci*. Zagreb: Školska knjiga.

Jurić Zagorka, Marija. 2006g. *Vitez slavonske ravni*. Zagreb: Školska knjiga.

Jurić Zagorka, Marija. 2009. *Kneginja iz Petrinjske ulice*. Zagreb: Školska knjiga.

Lang, Andrew. 2006. *The Complete 'Fairy Book' Series. Traditional Folk Tales and Fairy Stories From Around The World*. Milton Keynes UK: Shoes and Ships and Sealing Wax Ltd.

Perrault, Charles. 1982. *Bajke*. 4. izdanje. Prevela Dunja Robić. Ilustrirala Diana Kosec. Zagreb: Mladost.

Rölleke, Heniz, ur. 2007. *Kinder- und Hausmärchen gesammelt durch die Brüder Grimm. Vollständige Ausgabe auf der Grundlage der dritten Auflage (1837)*. 3. izd. Frankfurt am Main: Deutscher Klassiker Verlag.

The Vain Queen (A Portuguese Tale). URL pregledan 05.07.2010.

<<http://www.surlalunefairytales.com/sevendwarfs/stories/vainqueen.html>>

The Young Slave (An Italian Tale). URL pregledan 05.07.2010.

<<http://www.surlalunefairytales.com/sevendwarfs/stories/youngslave.html>>

Sekundarna literatura

- Bettelheim, Bruno. 2004. *Smisao i značenje bajki*. Preveo Vladimir Jakić. Cres: Poduzetništvo Jakić.
- Bošković-Stulli, Maja. 1958. "O terminologiji hrvatskosrpske narodne pripovijetke". U: *Treći kongres folklorista Jugoslavije, održan od 1–9. IX. 1956. g. u Crnoj Gori*. Cetinje, str. 127–148.
- Bottigheimer, Ruth B. 2009. *Fairy Tales. A New History*. Albany: State University of New York Press.
- Dan, Ilana. 1977. "The Innocent Persecuted Heroine: An Attempt at a Model for the Surface Level of the Narrative Structure of the Female Fairy Tale". U: *Patterns in Oral Literature*. Ur. Heda Jason i Demetri Segal. The Hague i Paris: Mouton, str. 13–30.
- Frye, Northrop. 1976. *The Secular Scripture. A Study of the Structure of Romance*. Cambridge i London: Harvard University Press.
- Frye, Northrop. 2000. *Anatomija kritike. Četiri eseja*. Prevela Giga Gračan. Zagreb: Golden marketing.
- Gilbert, Sandra M. i Gubar, Susan. 2000. *The Madwoman in the Attic. The Woman Writer and the Nineteenth-Century Literary Imagination*. 2. izdanje. New Haven i London: Yale University Press.
- Grdešić, Maša. 2006a. "Melodramatska imaginacija i prosvjetiteljske tendencije u *Vitezu slavonske ravni*". U: *Vitez slavonske ravni*. Marija Jurić Zagorka. Zagreb: Školska knjiga, str. 495–509.
- Grdešić, Maša. 2006b. "Plameni inkvizitori između 'historijske vjernosti' i romantične idealizacije". U: *Plameni inkvizitori. Svezak 2*. Marija Jurić Zagorka. Zagreb: Školska knjiga, str. 695–706.
- Grdešić, Maša, ur. 2009. *Mala revolucionarka. Zagorka, feminizam i popularna kultura*. Zagreb: Centar za ženske studije.
- Grdešić, Maša. 2009a. "Riječ urednice". U: *Mala revolucionarka*. Ur. Maša Grdešić. Zagreb: Centar za ženske studije, str. 7–13.
- Grdešić, Maša i Jakobović Fribec, Slavica, ur. 2008. *Neznana junakinja – nova čitanja Zagorke*. Zagreb: Centar za ženske studije.
- Grgić, Kristina. 2009. "Marija Jurić Zagorka i kanon modernizma". U: *Mala revolucionarka*. Ur. Maša Grdešić. Zagreb: Centar za ženske studije, str. 17–35.
- Jakšić, Mirna i Oklopčić, Biljana. 2009. "Slavonska razglednica by Marija Jurić Zagorka: Zrcaljenje stvarnog u fikcionalnom u romanu *Vitez slavonske ravni*". U: *Mala revolucionarka*. Ur. Maša Grdešić. Zagreb: Centar za ženske studije, str. 119–138.
- Kolanović, Maša. 2006. "Svjetovno pismo Marije Jurić Zagorka". U: *Kći Lotrščaka*. Marija Jurić Zagorka. Zagreb: Školska knjiga, str. 449–465.
- Kolanović, Maša. 2008. "Zagorkin popularni feminizam u međuprožimanju novinskih tekstova i romansi". U: *Neznana junakinja*. Ur. Maša Grdešić i Slavica Jakobović Fribec. Zagreb: Centar za ženske studije, str. 203–219.
- Lasić, Stanko. 1986. *Književni počeci Marije Jurić Zagorka (1873–1910). Uvod u monografiju*. Zagreb: Znanje.
- Lee, Linda J. 2008. "Guilty Plea Fairy Tales". *Marvels and Tall Tales*. Bloomington i Indianapolis: Indiana University Press.
- Lüthi, Max. 1986. *The European Fairy Tale*. Bloomington i Indianapolis: Indiana University Press.
- Mann, Jolán. 2009. "Žensko čitanje i nacija u *Gordani* Marije Jurić Zagorka". U: *Maša Grdešić*. Zagreb: Centar za ženske studije.
- Nemec, Krešimir. 2004. "Stroj za čitanje". U: *Marija Jurić Zagorka*. Zagreb: Centar za ženske studije.
- Oklopčić, Biljana. 2008. "Plamen i žena". U: *Neznana junakinja*. Ur. Maša Grdešić. Zagreb: Centar za ženske studije.
- Propp, Vladimir Jakovljevič. 1968. *Prisječnik*. Beograd: Prosveta.
- Radway, Janice A. 1991. *Reading the Woman: A Study of the Popular Literature of the Nineteenth Century*. 2. izdanje. Chapel Hill: University of North Carolina Press.
- Regis, Pamela. 2003. *A Natural History of the American Novel*. University of Pennsylvania Press.
- Slapšak, Svetlana. 2009. "Emmeline i avanturističko ljubavno čitanje". U: *Maša Grdešić*. Zagreb: Centar za ženske studije.
- Solar, Milivoj. 2001. *Teorija književnosti*. Zagreb: Školska knjiga.
- Solar, Milivoj. 2006. *Rječnik književnosti*. Tehnička knjiga.
- Swann Jones, Steven. 1990. "The Symbolic Analysis of the Fairy Tale". U: *The Symbolic Analysis of the Fairy Tale*. 247. Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Tatar, Maria. 1999. "Introduction". U: *The Hard Facts of the Fairy Tale*. New York i London: W.W. Norton.
- Tatar, Maria. 2003. *The Hard Facts of the Fairy Tale*. Princeton i Oxford: Princeton University Press.
- Tatar, Maria, ur. 2004. *The American Fairy Tale*. New York i London: W.W. Norton.
- Tvorić, Alojzija. 2009. "Zagorka i republikanci". U: *Mala revolucionarka*. Ur. Maša Grdešić. Zagreb: Centar za ženske studije, str. 97–111.

- Preveo Vladimir Jakić. Cres: ...
 epskenarodne pripovijetke".
 d 1-9. IX. 1956. g. u Crnoj
 ry. Albany: State University
 An Attempt at a Model for
 the Female Fairy Tale". U:
 tri Sega. The Hague i Paris:
 f the Structure of Romance.
 ja. Prevela Giga Gračan.
 an in the Attic. The Woman
 gination. 2. izdanje. New
 prosvjetiteljske tendencije
 ni. Marija Jurić Zagorka.
 t 'historijske vjernosti' i
 Svezak 2. Marija Jurić
 a, feminizam i popularna
 onarka. Ur. Maša Grdešić.
 leznana junakinja – nova
 modernizma". U: *Mala*
 ženske studije, str. 17-35.
 glednica by Marija Jurić
 nu *Vitez slavonske ravni*".
 Centar za ženske studije,
 gorke". U: *Kći Lotrščaka*.
 49-465.
 am u međuprožimanju
 nja. Ur. Maša Grdešić i
 tudije, str. 203-219.
 je (1873-1910). *Uvod u*
- Lee, Linda J. 2008. "Guilty Pleasures: Reading Romance Novels as Reworked Fairy Tales". *Marvels and Tales* 22 (1), Detroit, str. 52-66.
- Lüthi, Max. 1986. *The European Folktale: Form and Nature*. Preveo John D. Niles. Bloomington i Indianapolis: Indiana University Press.
- Mann, Jolán. 2009. "Žensko čitanje hrvatskog i mađarskog kulturnog pamćenja: Rodovi i nacije u *Gordani* Marije Jurić Zagorka". U: *Mala revolucionarka*. Ur. Maša Grdešić. Zagreb: Centar za ženske studije, str. 75-96.
- Nemec, Krešimir. 2004. "Stroj za proizvodnju priča". U: *Buntovnik na prijestolju*. Marija Jurić Zagorka. Zagreb: Školska knjiga, str. 651-662.
- Oklopčić, Biljana. 2008. "Plameni inkvizitori u kontekstu gotičkog romana". U: *Neznana junakinja*. Ur. Maša Grdešić i Slavica Jakobović Fribec. Zagreb: Centar za ženske studije, str. 157-179.
- Propp, Vladimir Jakovljevič. 1982. *Morfologija bajke*. preveo Petar Vujičić. Beograd: Prosveta.
- Radway, Janice A. 1991. *Reading the Romance. Women, Patriarchy, and Popular Literature*. 2. izdanje. Chapel Hill i London: The University of North Carolina Press.
- Regis, Pamela. 2003. *A Natural History of the Romance Novel*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Slapšak, Svetlana. 2009. "Emma baronica Orczy i Zagorka: sklapanja muškoga tela u avanturističko ljubavnome romanu". U: *Mala revolucionarka*. Ur. Maša Grdešić. Zagreb: Centar za ženske studije, str. 37-58.
- Solar, Milivoj. 2001. *Teorija književnosti*. 19. izdanje. Zagreb: Školska knjiga.
- Solar, Milivoj. 2006. *Rječnik književnog nazivlja*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Swann Jones, Steven. 1990. "The New Comparative Method: Structural and Symbolic Analysis of the Allomotifs of Snow White". *FF Communications* 247. Helsinki: Academia Scientarium Fennica, str. 7-82.
- Tatar, Maria. 1999. "Introduction". U: *The Classic Fairy Tales*. Ur. Maria Tatar. New York i London: W.W. Norton & Company, str. ix-xviii.
- Tatar, Maria. 2003. *The Hard Facts of the Grimms' Fairy Tales*. 2. izdanje. Princeton i Oxford: Princeton University Press.
- Tatar, Maria, ur. 2004. *The Annotated Brothers Grimm*. Prevela Maria Tatar. New York i London: W.W. Norton & Company.
- Tvorić, Alojzija. 2009. "Zagorka kao širiteljica liberalnih ideja u romanu *Republikanci*". U: *Mala revolucionarka*. Ur. Maša Grdešić. Zagreb: Centar za ženske studije, str. 97-118.

SUMMARY

"Mirror, mirror, on the wall,/Who is the fairest one of all?": The Tale of Snow White as an Intertext to Zagorka's *Plameni inkvizitori*

The literary link between fairy tales and romance novels is often taken for granted, and as such often overlooked by theoreticians and historians. In this paper, I wish to explore this link by comparing two texts: the fairy tale *Snow White* and Zagorka's novel *Plameni inkvizitori* (more specifically, the plot within the novel which revolves around the character of Tajana). I believe that *Snow White* functions as an intertext for Zagorka's novel. With that idea in mind, I propose to compare the two narratives in terms of character structure, themes, motifs and plot development.

Hoću biti učiteljica i ž

Sažetak

Motivi u naslovu ciljano su citirani autorice Marije Jurić Zagorke, kroz ovaj roman – nezavisna i zanimanje tako i muža. Početna kao društveni i politički pokret proklamovan u tekstu Mary Wollstonecraft, Danas se taj pristup smatra ključnim nakon Wollstonecraft, za istu id Zagorka kroz lik Zlate koju je (1988). Autorica to postiže logično žanrovima. Postavlja se pitanje mu predznak pripisuje sama autorica romana i bajka? Posjeduje li putem kojeg se najviše ispoljava rada kako se kroz lik Zlate ka velike revolucionarke.